

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto.

XLIII. L.

1923

6. številka

IZDAJA TISKOVNA ZADRUGA V LJUBLJANI

Vsebina junijevega zvezka:

1. Marij Kogoj: Smer glasbe v zadnjem desetletju	321
2. Marija Kmetova: V metežu. (Dalje prih.)	326
3. R. M. Vojanov: Malgaj	336
4. Václav Burian: Otakar Březina. (Konec)	337
5. Janko Samec: Poldan	345
6. Juš Kozak: Dota. (Dalje prih.)	346
7. Mirko Pretnar: Vesela pesem	355
8. Dr. Pavel V. Brežnik: Bretonsko slovstvo. (Dalje prih.)	356
9. Miran Jarc: Črni čarodeji. (Konec prih.)	363
10. Li-Tai-Pe-Mirko Pretnar: Slutnje	373
11. Književna poročila	373
Dr. Jos. Tomišek: Dr. Iv. Prijatelj: Jurčičevih zbranih spisov III. zvezek. (Konec.) — Juš Kozak: Stanko Majcen: Za Novi rod. — Miran Jarc: Georges Rodenbach-Al. Gradnik: Mrtvo mesto. — Juš Kozak: France Bevk: Faraon. — J. Kelemina: Miloš Gjurić: Filozofija panhumanizma. (Konec.)	
12. Kronika	380
J. M.: Lajovičeva skladba «Psalm 41. in 42.». — J. M.: Iz koncertne dvorane. — III. simfonični koncert Zveze godbenikov.	

„Ljubljanski Zvon“

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 90 Din, za pol leta 45 Din, za četrto leta 22·50 Din, za inozemstvo 105 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 10 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo. — Upravništvo se nahaja v Prešernovi ulici št. 54.

Last in založba «Tiskovne zadruga», z. z o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto

XLIII. letnik

1923

6. številka

Marij Kogoj:

Smer glasbe v zadnjem desetletju.

Prva naloga ustvarjajočega je popolno oproščenje od vsega, kar ne izvira iz njega samega, oproščenje od vsakega posnemanja in naslanjanja na druge, ker vsaka teh lastnosti sibi njega ustvarjajočo silo in ga oddaljuje od bistva ustvarjanja, to je: od oživljanja in oblikovanja mrtve materije ter od snovanja iz nič. — Zato je za ustvarjajočega, ki nastaja, prva nujnost ta, da zmaga sugestivno premoč umetnika, ki je s tem, da se je tik pred njim uveljavil, z magično silo vplival na razvoj umetnosti, tako da se za ustvarjanje poklicani tega vpliva niso mogli ubraniti.

Ustvarjajoči, ki se uveljavlja, potaplja kakor reka ob poplavljanju v vodi svojega oplojenja vse, naloga ustvarjajočega, ki nastaja na novo, pa je, da spravi vodo v jezove. Kadar ni za to dovolj močnih osebnosti, je dobi treba čakati, da vode splahnejo.

Novejši glasbeni svet je imel predvsem dva človeka, ki sta se v svetu uveljavila z močjo, da se je novonastajajoči človek moral dobro oborožiti proti njima. Bila sta to Wagner in Debussy. Wagner, proti kateremu se je moral vršiti dolgotrajen boj že zato, da so se ga oprostili idejno, mnogo dolgotrajnejši pa še, ko je šlo zato, da bi se oprostili njegovega izraza; Debussy, ki je bil postavljen ad acta v neprimerno krajšem roku. Wagner, ki je potenciral muzikalni izraz Beethovna, Debussy, ki korenini s tvornimi elementi svojega sloga v Mussorgskem. Wagner, ki je s svojim vplivom šel še dalje, ko je bil Debussy že prodril, Debussy, ki je v veliki meri izgubil svoj vpliv na ustvarjajoče, ko je komaj zapustil ta svet. Wagner, ki je muziko poglobil in jo odtegnil posvetnemu, Debussy, s katerim so stopile v muziki kolikor toliko v ospredje lastnosti posvetnega značaja, stvari, ki se jih mora muzika izogibati: komodnost, strupene barve, bolehavost, vtisi, spomini na salonsko življenje, na parfume, lepe kostume, pahljače in podobno, medtem ko Mussorgski teh lastnosti ne pozna.

Z Wagnerjem so imeli veliko opravka zlasti za ustvarjanje poklicani zastopniki nemškega naroda, ki se v celoti še dandanes niso mogli popolnoma otresti principov, ki jih je Wagner postavil zase in ki so z njim imeli izgubiti veljavnost, kajti ustvarjajoči morajo imeti postavnost vsak iz sebe in vsak samo zase. Šlo je torej za to, da se odpravi epigonstvo in njega zastopniki in da nastane človek z novo postavnostjo in zajezi hudournik, ki je z Wagnerjem poplaval Evropo. Do te zavesti je po preteku nekaj časa prišla že večina ustvarjajočih in ta zavest je začela prodirati, tako da je potreba, premagati Wagnerja, dandanes postala že splošna.

Prva je bila Francija, ki je Wagnerju zaježila pot, in to ravno z Debussyjem, čigar osebnost ni bila tako silna kakor Wagnerjeva — dasiravno sta bili v Debussyju združeni največja rafiniranost in dotedanja kultura z estetsko najbolj izčiščenim podrobnim delom — vendar pa je bila Debussyjeva osebnost tolika, da se je z vsem uspehom postavil na lastne noge. Debussy je do konca svojega življenja dosegel sloves, primeren svojemu zasluženju, in zato je razumljivo, da je bil po smrti tako hitro premagan. Premagan kljub temu, da je njegov vpliv prodril tako široko, da je imel po svetu vse polno imitatorjev. Vendar pa Debussy ni človek, ki bi bil šel preko Wagnerja, ampak se je postavil njemu le ob bok.

Počasneje, a temeljiteje se je uveljavljala novodunajska šola (Mahler, Schreker, Schönberg), ki se odlikuje po tem, da je cilj, po katerem stremi, bolj programatičnega značaja in v toliki razdalji od vsakdanjosti, da je treba človeku, ki živi svoje normalno življenje, vreči glavo globoko nazaj, če hoče videti vzor, ki je vodil ustvarjajočega. Dočim je Debussy postavil svoj samostojen slog z manjšo silo kakor Wagner, je Schönberg dal svojemu slogu toliko sile, da za Wagnerjem ne zaostaja. Mahler in Schönberg sta potenci doslednega in neizprosnega značaja, kadar gre za stvari, ki so jima svete. Oba gojita vero v človeka in sta zavoljo svoje dosledne volje morala v življenju okusiti marsikatero grenko, dočim je ostal Debussy kljub vsemu salonski človek, ki izraža notranjost človeka v doživljanju vsakdanjosti. Schreker gre zlato srednjo pot v življenju in v muziki, kar je razumljivo, kajti, če človek ni trubadur, je zanj njegovo delo najpomembnejša etična vrednota, ki se z njegovim bitjem zлага na las.

Mahlerjeva muzika ima lahkotnost in rahlost stavka, ki je karakterističen za operetni slog, ščiščen in poln duhovite

invencije, zlasti instrumentalne, ki je solistična in nad vse uspela (primeri «Das Lied von der Erde»).

Arnold Schönberg je med temi dunajskimi komponisti najmočnejša osebnost, duhovit mislec in skladatelj, ki je imel razvito hotenje ustvariti muziko, ki bi bila čisto njegova. Schönberg je človek, ki je zlasti med Nemci izzval veliko govorjenja in mnogo nasprotstev proti sebi, tako da ga je splošnost do zadnjega časa obsojala na celi črti, dočim je na vse pretege povzdigovala otroška čudesa pritlikavih talentov. Schönberg je doslej izmed živečih največji duh v hramu glasbene umetnosti. Njegova glasba je goli izraz njegove osebnosti. Glasbena sredstva, zlasti harmonska, je Schönberg razširil tako, da gre navsezadnje vse — z njegovimi nasprotniki vred — v tej njegovi smeri dalje. Vsa novejša glasba istoveti estetično vrednost disonančnih akordov s konsonančnimi, uporablja oboje kot glavne in pa kot postranske.

Franc Schreker, ki je tudi nekaj časa šel ekstremno pot (primeri njegovo prvo operno delo «Der ferne Klang»), je pozneje začel uvaževati glas zabave željne množice. Schreker je čarovnik sferičnih zvokov, njegova glasba je neke vrste impresionizem, ki vpliva na človeka tako kakor godba, skrita za pajčolan, ki se nikdar ne dvigne.

Poleg naštetih ljudi najdemo po svetu pri malone vseh civiliziranih narodih (predvsem pride v poštev Evropa) ljudi več ali manj napredne ideologije. Tako v Franciji Maurice Ravella, na Ogrskem Bello Bartoka in Kodalyja, v Rusiji Igorja Stravinskega, na Poljskem Karla Szimanowskega. V Jugoslaviji je od starejših edini Dobronić poizkušal biti nekoliko brezobzirneje samsvoj. Angleška s Cirilom Scottom, ki se še ni popolnoma izluščil iz Debussyja, je pripomogla k zmagi novega gibanja le v manjši meri, še mnogo manj Češka z Janačkom, Novakom in Försterjem.

Najmarkantnejši pojav v iskanju izraznih sredstev in novi možnosti izražanja predstavlja «Entwurf zu einer neuen Ästhetik der Tonkunst», knjižica, katero je spisal znameniti pianist in upoštevanja vredni komponist Ferruccio Bussoni (izšla v «Insel-Verlagu» v Leipzigu). Knjižica propagira izvirnost umetniškega naziranja, poudarja, da je umetniku treba ubiti vse, kar so postavili drugi zase, ker je ustvarjeno zato, da z njimi kot tako izgine. Poteguje se za svobodo umetniškega mišljenja in ustvarjanja na celi črti. Za svobodo harmonije, ki se je zadnje čase najbolj kultivirala, za svobodo forme, kateri se posveča premalo pažnje, za odpravev formalističnega in programatičnega ustvarjanja; postavlja se proti vsaki rutini ter stavi kot najvišji vzor

čistost izraza. Knjiga simpatizira z razdelitvijo poltona v četrtninske, tretjinske in šestinske tone in nosi kot višek spoznanje, da se mora glasba razviti preko Beethovna, da je treba smatrati Beethovna in Bacha za začetek in ne za neprekosljive celote.

Hans Fitzner, ki je proti tej knjigi spisal drugo, z naslovom «Futuristengefahr», je na ravno tolikih straneh izkušal pobijati ta lepi in hvale vredni poizkus Ferruccija Bussonija, vendar gredo njegovi argumenti ob Bussonijevih mislih mimo, ne da bi jih le količkaj poškodovali. Fitzner smatra Beethovna za višek, preko katerega ne pojde nikdo.

Med delom starejše generacije je prišla na površje mlajša generacija. Kakor Schönberg sam, tako so tudi njegovi učenci (Anton von Webern, Alban Berg) pristaši ekstremne muzike. Učenci, ki so ostali Francu Schrekerju zvesti (Gmeindl, Rosenstock, Rathaus, Grosz i. dr.), so manj napredne ideologije.

Močno se je postavila na noge Francoska najmlajša (Milhaud, Honegger, Durey, Paulenc, Tailleferre). Njen predhodnik je Erik Satie, ki ga označuje do siromašnosti primitivna koncepcija sloga. Kar najbližje intencijam najmlajših je tudi že omenjeni komponist Maurice Ravell.

Najmlajša gre za tem, da se popolnoma osvobodi vsakega vpliva komponistov, ki so se bili uveljavili pred njo. Nje naloga je očistiti atmosfero, odpraviti iz muzike vsako zvijačnost, vsako prizadevanje vplivati na človeka z zvočnimi coprnijami in efekti, izvršiti popolno očiščenje in ustvariti objektivne vrednote, ki bi bile vedno zmožne delovati na notranjost človeka; ustvariti dobi subtilnega dela moči in zdravja ter napraviti enkrat za vselej konec impresionizmu in romanticizmu; izgnati iz muzike vsako sentimentalnost in dobiti zdrav, močan izraz zdravemu, močnemu čuvstvu.

Jean Cocteau je z izdanjem svojega dela «Le coq et l'Arlequin» ustvaril nekako doktrino načel, ki bi bila za mlajšo generacijo značilna. Poleg večine lastnosti, ki sem jih omenil že prej, gre Cocteau proti vsakemu eklekticizmu, ki pomeni krpanje in predstavlja harlekinstvo. Komponist bodi gospodar v svoji hiši, bodi «pevec», osvobojen Wagnerja, Debussyja, Mussorgskega i. dr. Francoski komponist bodi — ne kakor Stravinsky, ki je še divji in grob — izrazit melodik, nasičen dosedanje kulture, bodi arhitektonik. Kot primer novemu ustvarjanju naj služi godba cirkusa, kavarne, sejma itd.

Balilla Pratella, italijanski komponist in pisatelj, futurist, izraža v svoji izdaji «Evoluzione della musica dal 1910 al 1917»

najostrejšo obsodbo vsemu kopitarstvu starih in navaja smernice, ki so največjega uvaževanja vredne za vsakega ustvarjajočega. Posebno še se zaletava v založnike, ki kvarijo umetnost z izdajanjem šunda, s kapitalističnim monopoliziranjem zalaganja, z nagradami del, kakor jih hočejo imeti sami, z zanemarjenjem izdajanja dobrih del in tako tudi s širjenjem slabega okusa ter z uvaževanjem in podpihovanjem instinktov. Oznanja nujnost bojkota napolitanskih pesmi in skladb Tostijevih in Costovih itd.

V izrazitem boju proti reakcionarnim tradicijam starejših je nastalo med mlajšimi evolucionarno-revolucionarno gibanje tudi v Sloveniji (Kogoj), dočim imajo Hrvatje od povprečnosti ekstremnejšega človeka v osebi Josipa Stolzerja, ki se je zadnji čas pojavil na par koncertih. — Čehi imajo komponista Habo, ki se bavi z naprednejšo muziko (primeri kvartet v četrtninskih tonih).

Vsaka doba ima gotove hibe. Rodi se človek, ki jih zasovraži, rodi se drugi, ki jih zasovraži, tako tretji, četrti in peti. Tako nastane skupina ljudi, ki so v istem odporu prišli do istih naziranj, skupina dobi osebnosti in tako nastane nov rod: Duh novega časa.

Duh vsakega novega časa pomeni reakcijo proti vladajočemu duhu časa. Tako nastanejo nova naziranja, korekture življenja. — Kar se tiče najmlajših, se v hotenju umetniških kvalitiet vedno bolj približujejo intencijam klasikov. Od komponistov, ki so začeli zavladovati v svetu, je Arnold Schönberg realizaciji tega hotenja najbližji.

Ferruccio Bussoni je kot prvi izrazil misel, da je treba novih Beethovnov. Moja notranjost pravi, da mora biti blizu ta čas, ko se ti tudi pokažejo, kajti danes je vprašanje edinole še to, kako priti preko Beethovna.

Vprašanje razdelitve poltona v četrtninske tone je zadnje čase postalo vedno bolj aktualno. Poleg onega števila ljudi, ki se bavijo s konstrukcijo in izpopolnitvijo instrumentov s četrtninskimi toni je tudi vedno več komponistov, ki posvečajo pažnjo temu pojavu. Tako je zadnje čase nastalo par kvartetov, ki uporabljajo nova sredstva, kakor sploh ideja vedno bolj prodira. V svetu še nepoznani najmlajši se bodo teh pridobitev posluževali v precejšnji meri.

Ideje, ki jo najmlajši reprezentanti novih umetnosti vedno bolj jasno poudarjajo, vrholijo v spoznanju, da bodi delovanje vsakega, ki se ukvarja z umetnostjo, umetniško čisto in popolno, zraslo iz korenin njega samega, novo. Vsaka umetnost je futuristična — to je usmerjena v bodočnost — in če ni, nima zmisla. Stereotipna umetnost je nezmisel. Vsak umetnik imej svoj svet,

drugim neznan, to je bodi futurist. Vsak drugi kvari umetnost in ovira delovanje tistih, ki so za ustvarjanje res izvoljeni.

Toliko pisanja in govorjenja, kakor se ga javlja v javnosti zadnje čase, znači sicer tvorno onemoglost in nemoč, vendar mislim in upam, da je vse to le krik pred porodom.

Marija Kmetova:

(Nadaljevanje.)

V metežu.

Gospa Poldi Bizjakova je tekala v silnem nemiru iz sobe v sobo, je klicala služkinje in jih spet odslavljala in je dajala povelja vsekrižem in je sproti pozabljala, kaj hoče prav za prav. Goste je bila povabila za ta večer in še v zadnjem trenutku si ni bila na jasnem, katero obleko bi oblekla. Omare so bile odprte, obleke razvrščene po stolih — izbirala je zdaj to zdaj ono, se oblačila in slačila — a zadovoljna ni bila ne z barvo obleke ne s krojem, niti s širino niti z dolžino.

«Grozno je to,» je vzdihala na glas in se vrtela pred zrcalom. «V tej črni svili sem tako oglata in rumena. In sploh, ta Pircu ni všeč. Rdeča? V tej sem spet kakor natakara; lilasta? Sem spet prerевна. V beli ne morem biti zvečer, rjava je vsa tako okorna; siva? Poizkusimo!»

«Si gotova?» se je oglasil gospod Bizjak, debelušna dobričina, in se je s smehljajem zazrl v svojo gospo.

«Ah — gotova! Da te ni mogoče pripraviti do tega, da bi imeli novo hišo!» je vzkliknila vsa jezna Poldi in zapenjala sivo baržunasto obleko.

«Poldi — pa kaj ti hodi na misel zdaj nova hiša?»

«Ker se v tej starini že ne morem videti več —. Niti poštenega zrcala ni moči kam postaviti, da bi se človek dodobra ogledal v njem. Na — saj se ne vidim! Obrni luč —»

«Zaradi zrcala bi hodil v novo hišo? Za božjo voljo, kaj spet fantaziraš?»

«Fantaziraš ti — ki ti ni moči dopovedati ničesar. Pomagaj mi, pomagaj!»

«Saj imaš služkinjo...»

«Je za nič — sem jo že odslovila. No, kaj boš?»

«Le ne vzbujaj se — saj si lepa zame.»

«Zate!»

Po velikih težkočah se je Poldi končno oblekla, a zadovoljna ni bila.

«Ves večer mi bo skazen,» je dejala in odhitela iz sobe, Bizjak pa je počasi odšel za njo in zamrmral:

«Koliko skrbi in jeze za prazen nič. Bog pomagaj!»

Komaj je utegnila Poldi še enkrat pregledati rože v salonu, ko je zabrnel zvonec in je kmalu vstopila Meta v salon.

«Dober večer,» je pozdravila in obstala pri vratih. Poldi ji je prihitela naproti in vzkliknila:

«Ah, pozdravljena, Meta, kako me veseli, da si prišla prva, da mi poveš, je-li vse tako v redu, kakor sem pripravila, ali ni.»

«Seveda, vse prav, vse dobro,» je dejala v smehljaju Meta in si ogledovala salon. «Prav lepo, izborno — in bogato, bogato.»

«No da, kakor kdo more — saj veš.»

«In ti zmoreš veliko. — Pa kdo pride še nocoj?»

«Gornik, oba Rižnarjeva in — Pirc.»

«Kajpa — in Pirc,» je ponovila Meta in se poredno namuznila. «Če pa ne pride?»

«Kaj? Ali si izvedela, ali kaj veš?» se je v silnem nemiru zgrozila Poldi in prijela Meta za roko.

«Poldi, Poldi, kako se izdajaš! — Ničesar ne vem, le podražila sem te.»

«Nikar — že vsa sem nervozna, že zaradi obleke. Saj vidiš — uf — kar preoblekla bi se spet.»

«Oh, Poldi, da se ti ljubi! Saj je vseeno — in prav dobro ti pristojta ta obleka.»

«Zares? No — potem je dobro. Še nova je, pa kaj vem, ali je — ali ni.»

«Je, je — le potolažena bodi.»

«Hvala Bogu, saj pravim, da je prav, da si prišla prva. Pa čuj, čuj, prihajajo — še drugi so tu.»

Poldi je vstala in odhitela k vratom.

«Klanjam se!» je pozdravil Gornik in odstopil, da je prva vstopila Melanija, za njo Rižnar in za obema je zaprl Gornik vrata in poljubil Poldi roko.

«Dober večer, dober večer,» je pozdravljala Poldi in segala v roke vsem trem. Ko so sedli, je dejala Poldi:

«Gospa Rižnarjeva, malokdaj se vidiva, kako to?»

«Kaj, vedve se še vikata?» je vprašala Meta.

«Moja žena tako poredkoma prihaja v goste,» je dejal profesor Aleš Rižnar in se nasmehnil.

«In se rajša z nikomer ne tikam,» je pristavila Melanija.

«Pa kako — zakaj?» je vprašala Poldi. «Ali ni krasno — ti in ti — ali ni tako jugoslovansko!»

«Že mogoče,» je dejala mirno Melanija in zresnila obraz.

Spet so se odprla vrata in Pirc je vstopil.

«Ah, gospod doktor!» je vzkliknila Poldi in vstala.

«Ali se ne tikata?» je z najmirnejšim glasom dejala Melanija in se ozrla v stran. Poldi jo je ošinila z jeznim pogledom, Rižnar se je prestrašil, Meta se je zasmejala skoro glasno, Gornik pa se je namuznil in bi bil najrajši stisnil Melaniji roko za to opazko. Pirc pa je stopil k Melaniji, ji poljubil roko in dejal:

«Izvrstno, gospa, seveda se tikava s Poldi in prav, da ste napravili to opazko. Tako bomo brez krinke.»

«Moj mož . . .» je povzela Poldi in res je vstopil Bizjak.

«Tvoj mož . . .» je hotel reči Pirc, a se je brž okrenil in dejal:

«Dober večer, Bizjak. Tvoji gostje smo — in tebe ni.»

«Oprostite, oprostite, opravki — še v zadnjem hipu so me klicali . . . Tak pozdravljeni, klanjam se, čestite dame!»

Odšli so v jedilnico in po večerji so se spet vrnili v salon, Gornik je sedel h klavirju in zaigral sanjavo romanco.

«Kako je bolan,» je šepnil Pirc Meti preko rame in sedel poleg nje.

«Ljubezen — bolezen; kaj hočete,» je odvrnila Meta, pomilovalno pogledala Gornika in se nasmehnila Pircu.

«Osel,» je kratko in ostro vrge! Pirc besedo.

«In vsi smo taki osli,» je pripomnila Melanija, ki se je približala Meti in se pogreznila v širok naslanjač.

«Vsi — prav imate,» je dejal Pirc.

«Izvemši vas — seveda,» je pičila Melanija.

«Izvemši mene — kajpa, to se razume.» Pirc je smehljaje pogledal Melanijo in jo premeril od glave do nog.

«Ah — vi nadčlovek!» je dejala Meta in se zazrla v Poldi, ki je pravkar pristopila k tem trem.

«Nadčlovek?» je vprašala.

«Tvoj mož, da,» je odvrnil Pirc in nadaljeval: «Poglejte, kako dremlje! To je nekaj, vidite: sanjava romanca, klavir, človek, ljubezen — kaj to njega briga! On izvoli zadremati; on spi!»

«V resnici!» se je zgrozila Poldi v šepetu. «Vedno mi dela škandale,» je siknila in hotela k možu, a Pirc jo je pridržal, rekoč: «Pusti ga. Ali ni vseeno, če bi govoril z nami ali pa če spi? Saj je vseeno!»

«Tudi vi imate to teorijo, vse je vseeno?» je vprašala Melanija.

«Da. In vi?»

«Do želodca — delj ta vseenost ne seže.»

«Ej, Melanija, poglej jo, človek! Odkdaj pa ti govoriš o želodcu? Ti, ki si bila nekoč tako vsa polna idealov!» je s smehljajem govorila Meta.

«Jaz sem zelo realna. Vse so sami računi, še čustva.»

«No, no — da si še ti prišla do tega! Kdo bi si bil mislil. Ali te je zakon naučil teh pravil?» je vprašala spet Meta.

«Zakon?» je dejal Rižnar in prisedel k ženi. «Ali ni zakon nekaj lepega na svetu?»

«O — vi ste pa novinec, gospod profesor,» se je vmešal v pogovor Pirc in Poldi se je zasmejala.

«Novinec? To ne — vendar sem mnenja, da je zakon edina trdna podlaga družabnega življenja.»

«Trdna podlaga?» je vprašal Pirc. «Trdnih podlag človeštvo sploh nima — in zakon je na zelo ohlapnih nogah. Pa prav ta.»

«Odločno ugovarjam,» je povzel Rižnar.

«Dokazi, dokazi!» je vzkliknil Pirc.

«Prosim,» je dejala Melanija in pokazala nase in svojega moža.

«A tako! Potem čestitam,» je odvrnil Pirc in si grizel ustnice.

«A čakajte — ni še vseh vajinih dni konec!»

«Hvala Bogu, ker upam na še lepše!» je dejal Rižnar.

Meta se je zazrla v oba Rižnarjeva in globoko zavzdihnila.

«Blagor vama,» je dejala in se zamislila.

«Otročja sta,» je šepnila Poldi Pircu in se nasmehnila v posmilovanju.

«Morda nista otročja,» je v mislih odvrnil Pirc in se zazrl v preprogo.

«Kaj veselejšega, gospod Gornik!» je vzkliknila Poldi in se zasmejala. «Vsi homo sentimentalni.»

Gornik toliko da ni poskočil od klavirja, tako je bil zamišljen ves čas in je dejal:

«Kaj veselejšega? Mi je prav žal — a ne morem.»

«Ker je pestovati se prijetno; da, da in tralala,» je počasi dejal Pirc in zazdehal.

«Kako?» je vprašal Gornik.

«Nič. A nekje biva prelepa gospa.»

«Gospa Tina,» je dodala Poldi in se hudomušno zasmejala.

«Gospoda — klanjam se!»

Vsi so se preplašeno ozrli.

«Gospod Mlakar!» je vzkliknila prva Poldi.

«Jaz — seveda,» je odvrnil ta in sedel. Razmršen je bil, bled, zaprašen in oči so bile vse motne in pijane. Pirc je pristopil h Gorniku, ki je stal kot vkopan pri klavirju in mu šepnil:

«Če potrebujete sekundanta? Kar dajta se!»

«Neumnost!» je odvrnil Gornik. «A kaj hoče ta človek? Saj je vendar že izplačan in sem mislil, da je že odšel iz Trsta.»

«Veseli bodite, da ni v Mariboru.»

«No?»

«Nič. A ponavljam: veseli bodite, da ni v Mariboru.»

«Izzivate, gospod doktor?»

«Izzivam? Niti na misel mi ne pride! Jaz le tako mislim. Ah — kako ste bolni, zares bolni!» Pirc se je okrenil k ostalim in je videl, da Bizjaka ni bilo več v sobi, da sta bila oba Rižnarjeva pripravljena oditi in je sedela le Meta in se smehljala, a Poldi je govorila z Mlakarjem.

«V Ameriko pojdem, da,» je pravkar dejal Mlakar.

«Pa kdaj?» je vprašal Pirc. «Potrebujem vas še. Jutri za nesljivo pridite k meni!»

«Že vem. Pridem. A zdaj grem. — Hej, Gornik, dober tek ti želim in Tino pozdravi!» In je že vstal.

«Tone — kratkih besed bodi! S teboj sem opravil. In da se upaš tu — v družbi — fejl!»

«Ah, kako me zabavata!» je vzkliknil sam pri sebi Pirc, a glasno je dejal:

«Ne mislita, da je tu moja pisarna, gospoda!»

«Pisarna gor, pisarna dol — in družba in dame in tako dalje — a Gornik, pomni: čeprav v Ameriko — a izginil ne bom za vse večne čase. Tak Tino pozdravi, lepa je bila nekoč in adijo vsi skupaj!»

Kakor je bil prišel, je spet odšel in vsi so zrlji za njim, Pirc je pripomnil:

«Evo, gospod profesor Rižnar: zakon je edina trdna podlaga — kaj? Ha, ha!»

«Izjeme ne motijo,» je mirno dejal Rižnar in Melanija je pripomnila: «Neokusni ste, gospod doktor,» in je odšla z možem.

«Glej, glej — gospa Melanija ni karsibodi!»

«Jaz je ne maram,» je dejala Poldi.

«Meni je všeč,» je odvrnil Pirc. Poldi je zardela in šepnila strastno:

«Tebi ne sme biti všeč; le jaz, da veš!»

«O!» je z zaničljivim izrazom zategnil Pirc in dejal Gorniku:

«Kaj ste še preplašeni?»

«Ne. Jezen sem.»

«Nikar, gospod Gornik,» je povzela Meta. «Pojdite, greva. Avto me čaka spodaj, pa vam bo malce nagle vožnje dobro storilo.»

«Hvala. Zares, prav imate.»

Pirc je požugal s prstom, rekoč:

«Nekje prebiva prelepa gospa...»

«Gospod doktor — vidim, da ste že precej utrujeni, kdaj pridete počivat?» je prerezala besede Meta.

«Počivat? Kako meniš — počivat?» se je vznemirila Poldi.

«Da, prav — bom prišel,» je odvrnil Pirc in Gornik in Meta sta odšla.

«Hvala Bogu, zdaj sva sama,» je zavzdihnila Poldi in se ovila Pircu krog vratu. Pirc jo je v hipu pogledal začudeno, a je stresel z glavo in dejal:

«Pusti — tudi jaz pojdem. Ne vem, zakaj nisem že odšel. Lahko noč!» Že se je hotel okreniti proti vratom, a Poldi se ga je še tesneje oklenila in dejala:

«Ivan! Lepo prosim, ostani še! Ves večer nisem imela ničesar od tebe in tako hrepenim po tebi!»

Pirc se je nasmehnil, sedel v naslanjač in dejal malomarno:

«Prav. A črne kave mi prinesi in likerja in cigaret.»

«Ah — koj, koj.» Poldi je vsa vesela hotela pozvoniti.

«Ne, sama prinesi — ali grem. Ne maram zdajle služkinj krog sebe.»

«Kakor želiš, Ivan, kakor želiš.» In že je odhitela, Pirc pa je zgubančil čelo in zamrmral: «Kako nori!»

Poldi je kmalu prinesla, kar je želel Pirc, je sedla poleg njega in vprašala:

«Ti je vseč vse takó, kakor sem pripravila?»

«Bom videl,» je kratko odvrnil Pirc in nadaljeval:

«Veš, tisto, kako hrepenim po tebi in vse ovijanje krog vratu mora prenehati.»

«Ivan! Za božjo voljo, kaj ti je? Kaj sem ti storila?»

«Ne jadikuj! Kar sem rekel, sem rekel in ne izprašuj. Če namreč hočeš, da še kdaj pridem.»

«Ivan, moj Bog, zakaj me mučiš?»

«Ti mene — a se ne dam. Meni je že vse to zoperno — in — saj res, saj tudi ne bom več prišel semkaj.»

«Norčuješ se, poznam te in ne verjamem ti.»

«Kakor hočeš, a jaz mislim vse resno. Ne poznaš me pa prav nič.»

«Zakaj me žališ in mučiš? Kaj sem ti odveč?»

«Odveč.»

Poldi je prebledela, Pircu pa sta se pretegnili ustnici v zaničljiv nasmeh.

«Ali ti je šla Melanija v glavo?» je povzela robato Poldi.

«Mogoče.»

«Ali morda tudi Meta?»

«Tudi mogoče.»

«Ah — zdaj vem! Tina!»

«Zelo mogoče.»

Poldi si je grizla ustnice, drgetala je po vsem životu in ne mirno udarjala z ного po tleh.

«Tako,» je dejala monotono, «veliko zabave želim.»

«Hvala,» Pirc se je priklonil in izpil čašico likerja.

«Zares,» je povzel nato, «Melanija je zanimiva: tiste ostro začrtane obrvi, ozki, blede obraz in vse rezajoče besede so mi zelo všeč.»

«In meni je zoperna.»

«Da — zato še bolj. — Meta ima krasno hišo, se zna lepo, elegantno obleči.»

«Ima avtomobil...»

«Vsa čast tudi avtomobilu, res je. In Tina je krasotica, je ločena žena in je polna kipečega življenja —. Vse so jako in zelo zanimive.»

«Jaz pa...»

«Ah, Poldi — ti — pa kaj bi pravil!» Zamahnil je z roko in si prižgal cigareto.

«Vso srečo torej,» je povzela Poldi, a besede so se ji tresle in mrazilo jo je. «Vso srečo — vso srečo.»

«Hm — hvala, hvala.» Pirc je opazoval Poldi skozi kolobarčke cigaretne dima in potresal z ного. Poldi pa je hipoma vstala in skoraj zavpila:

«Ne!»

«Kaj pa — ne?» je malomarno vprašal Pirc in niti z očesom ni trenil.

«Tako me ne boš mučil!»

«In zakaj, če smem vprašati?»

«Ker te ljubim.»

«Pah!»

«Da, ker te ljubim — in kaj ne veš, da si mi ti — vse? Da so vse moje kretnje, vse besede, vsi pogledi le zate, tudi če te ni poleg mene? Da iščem, iščem novih stvari v oblekah, barvah,

stolih, slikah — v vsem in povsod s to edino mislijo, kako bo vse to všeč tebi? Da si na cesti v vsakem mojem koraku, v vsakem človeku; da te iščem z očmi in mislijo vsepovsod, da trpim neznočne muke pri vsem tem in mi je to vendarle v življenje in bi bila brez vsega tega mrtev človek? O — in ti greš in mi govoriš take besede! Ivan, Ivan...»

«Moj dragi... in tako dalje,» je mirno povzel Pirc. «Dober spomin imaš, ne bil bi si mislil. Kje si brala vse to? Vse take besede so v romanih in stokrat sem jih že bral. In lepo si za-deklamirala, hvala. Tako — in zdaj grem.»

Pirc je vstal, a Poldi je omahnila na zofo.

«Sirovež.»

«Tudi to je v romanih, prav. In ne omedlevaj za menoji! Imaš moža in milijonov — kaj ti bom jaz? In ne maram vezi, zato se tudi oženil nisem. Zbogom!»

Že je držal Pirc za kljuko, da bi odšel, tedaj se je vzdramila Poldi in planila k njemu.

«Odpusti!»

«Pa kaj? Nič ti nimam odpustiti. Vse, kar sem dejal, je res, kar si dejala ti, je morda tudi res. Vsak ima svoj prav — in vsak svojo pot. In ker ta moja pot nima nobenega stika s tvojo, zato je škoda vseh besed, vseh jadikovanj, obljub, prošenj, odpustanj — in pusti, naj grem, in ne išči žalosti. Vse take stvari so le potrata časa. Vsega imaš dovolj, še moža — zato se ne péstuj — in torej adijo in lahko noč!»

«V morje skočim,» je dejala Poldi in se naslonila na vrata.

«Ne boš skočila —. Za tako pot si premalo trpela.»

«Premalo? Ljubim te — in ti me ne maraš. Je to premalo?»

«Premalo, dokler ima človek toliko drugega razvedrila, kot ga imaš ti. Torej — nikakih scen — ne maram tega. Pusti, da grem izlepa.»

«Ivan — če te zasovražim?»

«Le. To je dobro zdravilo za ljubezen. Še svetujem ti, da me zasovražiš.»

«Ivan — zakaj si tak?» Poldi se je le še s težavo držala po-koncu in noge so se ji šibile.

«Tak sem pač — a ti nisi taka. Lahko noč!» Pirc jo je nalahno odrinil od vrat in mirno odšel, da Poldi niti ni vedela kako. Vse se je meglilo pred njenimi očmi, solze so jo oblile in zgrudila se je v naslanjač.

«Vse končano,» je šepnila. «To je vse od nesrečne obleke. Grda sem se mu zdela nocoj in me je zasovražil. Da, to je.

A maščevala se bom! Vilo moram imeti, avtomobil, prekrasne toalete, lepa bom še — in potem bo prišel — a jaz nalašč, nak, nalašč ga niti pogledala ne bom.» Burna jeza je priklopela vanjo in dolgo v noč je sklepala bojne načrte.

Na večer je šlo drugi dan in Pirc se je oglašil pri Meti.

«Torej vendar,» ga je pozdravila Meta, mu ponudila prostor in tudi sama sedla. «Ste le prišli počivat, gospod doktor.»

«Je že precejšen kos dela za menoj in sem že res utrujen.»

«Imate toliko dela v pisarni?» je vprašala Meta.

«Ah — kaj to! A pri Poldi sem dokončal.»

«Je to mogoče!» se je začudila Meta. «Saj je bila še včeraj vsa v ognju za vas.»

«Ste opazili? Pa sem lepo pogasil ogenj.»

«Zapustili ste jo? O, kako morete! Reva, smili se mi.»

«Nikar. Nič hudega ji ni in ji tudi ne bo.»

«Kaj ne verujete v ljubezen?»

«V ljubezen prav malo, pri njej še manj. To je pri njej vse samo površje, ki misli, da ga mora obdržati lepo uglajenega kot zrcalo. Sam luksus — in drugega nič. A jaz nisem luksusen predmet.»

«Kajpa, da niste, to je že res.»

«No — in zákona ji pa tudi nisem nikdar obljubil.»

«Saj je vendar poročena!»

«Zato pa. Če je pa poročila starega moža — kaj sem jaz kriv? In saj sem vam bil že zadnjič pravil: odveč mi je že bila precej časa, neumna je kot noč — pa kaj bi vlekel tako dolgočasje dalje. Drugam pojdem.»

«Štreno mešat?»

«Da.»

«Dokler se spet ne naveličate?»

«Dokler se spet ne naveličam.»

«To ni lepo od vas.»

«In kaj je sploh lepo?»

«Ne pridem vam do živega, že vidim. Kakšen čudovit človek ste! Skoro bi vas morala sovražiti.»

«Nikakor — se ne izplača. Niti me ne sovražite niti ne vzljubite — pustite, da imam pri vas svoj kotiček odpočitka.»

«Nekako smetišče, kajne, kamor stresate zdaj pa zdaj preostanke svojih zverženih modrosti?»

«No, no, kako ste pikri! Pa nič ne de. — Povejte mi kaj o Rižnarjevi gospe Melaniji!»

«Kaj, tja menite?» se je začudila Meta.

«Morda ne — a zanimata me ta dva srečna zakonca.»

«Če vas res samo zanimata! A, da bi hodili tja štrečno mešat — po vaše — tega ne smete.»

«Če bi hotel?»

«Ne. Gospod doktor, vi ste pravi Mefisto, strah me vas bo.»

«Torej, kaj je pri Rižnarjevih zanimivega?»

«Ona je zares zanimiva. Do skrajnosti estetičnih načel in čuvstev, ji je bilo zoperno vsako delo. Če bi se poročila, je vedno dejala, bi šla le v salone, zakaj delo da ponižuje človeka, posebno delo rok v kuhinji in gospodinjstvu.»

«Čujte, čujte — aristokratski nazor graščakov iz srednjega veka! Kaj dalje?»

«A ko se je poročila, je pričela delati in opravljati vse sama — brez služkinje.»

«Tak skok — to je imenitno.»

«Njen mož je idealist.»

«To sem videl. Čudno, da se ujemata.»

«Se — ker ona hoče — v skrbi za obstoj doma.»

«Čudovita energija, ki jo dandanes najdem malokje.»

«In zato ne kvarite te energije, če je še kaj človeka v vas. Jaz bi bila rada na njenem mestu.»

«Vi, gospa?»

«Da — jaz sama. So sicer težave v delu in skrbeh, vem, a je človek miren. In miru si želim, ki ga zdaj kot ločena žena nimam.»

«No, glejte, zdaj pa vi počivate pri meni, ko se izpovedujete.»

«Že mogoče. A včasih človek nehote vrže krinko s sebe in je za hip vesel, da to more storiti.»

«Potem, gospa, mu je žal, da se je pustil okraštati.»

«Res je; zdaj ste vendar enkrat odkritosrčni!»

«Pa mi ne bo žal za to, ker ste vi edini, ki pustim, da vsaj malce pogledate vame.»

«Kolika čast!»

«No — pa s krinko spet — kakor hočete!»

Pirc se je nasmehnil in pretegnil noge, Meta pa ni vedela, kaj bi bila odgovorila. S ceste je prihajalo brnenje in drdranje življenja, v salonu pa je bila čudna teža, ki je oklepala misli kakor v okove.

«Jutri pojdem v Maribor,» je povzel Pirc.

«Tako?»

«Da — in Tino Mlakarjevo poiščem — zaradi ločitve.»

«Ste z Mlakarjem že opravili?»

«Da — prav danes. Popoldne se je vkrcal na ladjo za Ameriko.»

«Torej vendar! No, zdaj bo Gornik vesel in kmalu bo poroka.»

«Kakor bosta hotela; morda kmalu — morda nikoli.»

«Kaj — nikoli? Čemu je bila potem ločitev?»

«Ej, gospa, čudna so pota božja, pomnite — in kdo ve, kaj še pride!»

«Tako poredno se nasmihate — v Maribor greste — pa menda vendar...»

«No, no — ne izprašujte in ne sklepajte dalje.»

«Menda vendar niste vsegamogočni? Saj niste Bog!»

«Nič ne rečem. Pozdravljeni zdaj — in ko se vrnem, upam, da najdem spet zavetja. Klanjam se!»

Meta je zmajevala z glavo, ko je odšel Pirc in bi bila najrajša obvestila Gornika, naj gre tudi on k Tini.

«Pa končno — kaj me briga,» je sklenila. (Dalje prihodnjič.)

R. M. Vojanov:

Malgaj.

In dež je lil in sneg je sul...

In, ko da lačnih trop volkulj

zavil bi bil in tur zarjul,

presekalo večerni mir

je čez Obir:

Rubinov trikrat brušenih,

v treh ognjih preizkušenih

plamti ob njem na sto in sto

in še vijó se na zemljó

in nicaajo v osrčje tal,

ki zanje je na branu stal

in sebe dal —

njegov in naš mejnik težák,

pomnik grenák...

In večkrat, ko se spušča mrak,

izgloda se iz tihih ur,

zapušča mirni svoj Šent Jur

in hodi na Mežico v vas

in v okna trka znani glas:

«O, jaz ne spim! Le čakam čas

in čakam vas,

da gremo skupaj čez Šent Vid

med brate našo Zilo pit.»

Václav Burian:

(Konec.)

Otakar Březina.

Taka je vsebina Březinove poezije. Ni to svet konkretnih pojavov, ki jih vsak dan gledamo, temveč drug abstraktni svet, ki si ga je pesnik sam ustvaril. Njegova duša in duša vsemira, vsako posamezno življenje in sožitje vesoljstva — to vse je združeno v eni sami nerazdvojni celoti. To je velikopotezna sinteza, kozmična harmonija časnega in večnega, snovi in duše, človeka in usode.⁹ Njegov misticizem ni religiozen v zmislu kakega pozitivnega verstva. Ni to niti misticizem v srednjeveškem pomenu te besede. Je to bolj ideologija, ki vsebuje elemente ne samo staroveških, temveč tudi modernih empiričnih ved. Poleg tega je tudi nujno razumevati njegov pojem boga, ki je «saliven od detaila i skupina, svjetla i sjenâ, krika i šutnje, glazbe i boje, ritma, tona i mirisa».⁹ Tako nedoločen in neoseben je ta njegov bog: Lahko ga razumemo v pomenu misterija ali vsemira.¹⁰

Najsi se je Březina odvrnil od vsega realnega, najsi je odklonil površno ocenjevanje vsakdanjega življenja, se vendar razodeva kot velik poznavalec resničnosti, ker je sam čisto racionalnega, pozitivnega in objektivnega duha.¹¹ Vse v njegovi poeziji je natančno premišljeno in skonstruirano, tako da je vsak detajl na svojem, njemu nujno določenem mestu. Březina je tudi ironičen duh,¹² t. j. v ostrih kontrastih presojač talent: višino poleta meri z globino padca, intenzivnost luči z globino sence, vrednoto dobrega z vsebino zlega. To vse povzroča v njegovem miselnem in čutnem svetu neko ravnotežje, v katerem ga ne more motiti niti najkriticnejše opazovanje zemskega življenja niti analiza skeptične sodobnosti. Iz tega notranjega ravnotežja vre tudi njegova sigurnost zunanjih formalnih kombinacij ter arhitekture stiha, v kateri ni nič dekorativnega.

V ozki zvezi z vsem tem je tudi razumeti njegovo posebno naklonjenost do znanstvene terminologije; njegove besede, simboli in metafore so vzete pogosto iz fizike, kemije, astronomije in fiziologije. Toda v njegovih stihih so tudi izrazi in slike iz obrti

⁹ Jiří Karásek ze Lvovic, Pestrá knihovna, č. 26, Predgovor str. 9, 11.

⁹ Savremenik I., str. 462. (Milan Vrbanić, Mistika Ot. Březine.)

¹⁰ Jiří Karásek ze Lvovic, Pestrá knihovna, č. 26, Predgovor str. 9, 11.

¹¹ Jiří Karásek ze Lvovic, Impressionisté a ironikové, 1903.

¹² Josef Staněk, Jaroslav Durych, Otakar Březina, 1918, str. 100.

in tehnike. Pesnik in učenjak sta Březini isto, zakaj obema gre za to — prodreti tajni vsemira prav do korenin.

Najsi bi utegnil zaslediti v njegovi poeziji odmev filozofskih in estetičnih zahtev svetovne zapadnoevropske poezije in filozofije, si je Březina vendarle ohranil svoje individualno pojmovanje in svoj osebni umetniški izraz. Najsi sta nanj vplivala velika sintetika življenja Shelley in Malarmé, najsi ima dovolj sorodnega z Whitmanom, Verhaerenom, Maeterlinckom in Nietzschejem, se vendar bolj razlikuje od njih nego jim nalikuje. Tako je n. pr. pojmlil trdo aristokratsko Nietzschejevo idejo o silnem nadčloveku čisto slovansko, to je demokratsko, ker poje za vse siromašne ljudi širnega sveta, ki jih namerava vzgojiti v višjega, poduševljenejšega človeka. Tem razdedinjenim velja predvsem njegova vélika ljubezen. Zato vsebujeta tudi njegov altruizem in njegova ideja kozmičnega bratstva globoko socialno noto in se lahko transkribirata čisto na socialistične teorije. Toda, bodisi da je njegova površina povsem moderna in internacijonalna, mu je vendar treba iskati jedra v stari češki tradiciji J. A. Komenskega, Petra Chelčičkega in Tomaša Štítneha,¹³ v njihovem versko-nravstvenem pacifizmu. Njegovo jedro je torej čisto češko in slovansko. V njegovi poeziji ni težko najti obilo markantnih dokazov za to. Genetično pa ga je v češki književnosti postaviti po boku mističnemu patetiku Juliju Zeyerju, preko katerega sega s svojimi korenin tja do renesančnega lirika Karla Hynka Máche.¹⁴

Otakar Březina je samoroden pojav, in to ne samo v češki, temveč tudi v svetovni literaturi. Njegovo pesniško delo je iz cela zgradba, v kateri je čim najosebneje izrazil svoj svetovni in umetniški nazor. Njegove pesmi so vizionarski razgovori duše o misteriju vsemira; himne so v proslavo harmoničnega reda v neizmernem kozmosu, ki s silo ljubezni, hrepenjenja in trpljenja združuje milijone duš v edinstvo duhovnega bratstva. In za ta cilj je po njegovem mnenju nujno potrebno človeško notranje očiščenje.

Njegova poezija deluje z nenavadno sugestivnostjo. Njene velikopotezne metafizične vizije, njeno bogastvo barv, oblik in godbe, njena arhitektura in dinamika dejanja, vse to kaže pesnika in umetnika absolutnih vrednot.

¹³ Ta moment je zlasti poudaril P. Selver v svoji studiji «Ot. Březina. A study in czech literature». Oxford, 1921.

¹⁴ Miloš Marten, Akkord. Praha 1916.

II.

S tem nepreglednim, miselnim in formalnim bogastvom njegove poezije se ti v velikem kontrastu razodeva človeški pojav Březine, človeka, ki ga je življenje postavilo v najvsakdajnejšo vsakdanjost.¹⁵ Narodil se je leta 1868. v Počatkah, majhnem mestecu na južnem Češkem, na južnovzhodni strani Tabora, v deželi, kjer si mora človek v potu svojega obraza pridobivati svoj vsakdanji kruh, v domovini stare češke reformacije, katere duh še po stoletjih veje iz vseh kotov te zamišljene zemlje — kot sin revnega, toda nadarjenega čevljarja, in tihe, pobožne matere, ki je po besedah pesnika samega iskala in našla edino uteho v božji hiši in v obljubah svoje vere. Po očetu je torej podedoval svojo visoko inteligenco, po materi pa svojo melanholijo in hrepenenje po doumetju kozmičnih tajnosti. Že v svojem detinstvu je spoznal težke življenske razmere, ki so se še poslabšale, ko je prišel kot siromašen dijak na realko v Telč na Moravskem. Že tedaj se je torej v njem vzbudilo njegovo silno in iskreno sočutje s trpečimi. Na realki v Telči se je marljivo bavil z risanjem, v čemer je kazal posebno nadarjenost. V tem je tudi treba iskati vira slikovite in oblikovne bujnosti v njegovi poeziji.¹⁶ V zadnjih letih svojega šolanja v Telči je tudi začel pisati pesmi pod psevdonimom Václav Danšovský. Ti poizkusi kažejo mladega začetnika kot epskega pesnika iz šole Sv. Čecha.¹⁷ Po maturi leta 1887. je postal učitelj, najprej na osnovni šoli v Jinošovu, potem leta 1894. na meščanski šoli v Novi Říši na Moravskem, kjer je ostal do leta 1901., nakar je odšel na meščansko šolo v Jaroměřicah (tudi na Moravskem), kjer še do danes živi v popolnem zatišju.

Březinovo bivanje v Novi Říši (od leta 1894. do 1901.) je velikega pomena za njegovo literarno delavnost. Teh sedem let, preživljenih v neprestanem materijalnem pomanjkanju ter v mučnem, izmzgavajočem ga šolskem opravilu, vendar ni bilo zanj izgubljenih, ker je tu pesnik dozorel in dorastel do svojega umetniškega viška, ker se mu je tu porodilo vseh petero pesniških zbornikov, o katerih smo govorili. Teh sedem let pomeni zanj

¹⁵ Ob priliki Březinove petdesetletnice je priobčil Em. Chalupný v časniku «Zlatá Praha» l. 1918. bogat življenjepisni material o Březini, ki je bil tukaj porabljen. Razen tega glej istega avtorja studijo v časopisu «Přehled», VI, str. 855. (Tvůrce a hrdina.)

¹⁶ Nový Život 1896, II, str. 41. (Sig. Bouška, Otakar Březina.)

¹⁷ Na prve Březinove pesniške poizkuse je opozoril Mil. Hýsek v časopisu «Lumír» 1909 (37. letnik), str. 150.

veliko nadčloveško delo. Tu se je pesnik posvetil še intenzivneje svoji samoizobrazbi: dopolnil in poglobil je svoje znanje v najrazličnejših panogah znanosti, zlasti kemije, fizike, astronomije in geologije; proučeval je ves sistem nemške filozofije, izmed katere so zlasti nanj vplivali Schopenhauer, Fichte in Nietzsche; proučeval je tudi moderno umetnost francoskih pesnikov (Malar méja, Verlaina, Maeterlincka), angleških (Shelleyja, Wordswortha, Whitmana) ter poljskih Słowackega in Przybyszewskega. Razen tega je marljivo pisal lastne pesmi, ki jih je priobčeval v časopisu «Vesna», ki je izhajal od leta 1891. do leta 1897. v Brnu in igral važno vlogo v bojih mlade literarne generacije s starejšo romantično šolo, ki je imela svoj organ v praškem časopisu «Lumirju». Ta starejša literarna garda z Jar. Vrchlickim na čelu je zavzela odklonilno stališče proti mladinom okrog «Vesne», torej tudi proti Ot. Březini. Šele, ko sta leta 1895. utemeljila Arnošt Procházka in Jiří Karásek svoj organ «Moderno revijo», so se odprla Březini vrata tudi v praško posredje. Še istega leta 1895. je izdala «Moderna revija» pesnikovo prvo zbirko Tajinstvene dajave, ki je silno presenetila vso literarno in širšo češko javnost. Do tega časa Praga pesnika Březine malone ni poznala in tu se je iznenada pokazal popolnoma dozorel pesnik in velik umetnik, ki je takoj zmagal na literarnem bojišču. Toda zmaga pesnika ni vpijanila, temveč ga gnala samo, da bi do absolutnih možnosti izpolnil svojo pesniško in umetniško poslanstvo. Z napetjem vseh sil in sposobnosti svojega velikega duha, do zadnjega izčrpanja svojih fizičnih moči se je spet lotil ogromnega dela in ustvaril češki književnosti umotvore svetovnega pomena. In prav v tem dejstvu obstoja njegov veliki narodni čin.

O Březini se je mnogo pisalo takoj po njegovem prvem pesniškem debutu. Prvo globokejšo studijo je o njem napisal F. V. Krejčí v časopisu «Rozhledy» leta 1895. v članku «Český mystik a symbolista». Isti pisec je v istem časopisu tudi referiral o poznejših njegovih zbirkah. — Sigismund Bouška je v časopisu «Nový Život» leta 1896. obelodanil razpravo «Otkar Březina», ki je zlasti bogata na življenjepisnih podatkih. Leta 1903. je v istem časopisu v članku «Básník-mystik» razložil Březinov mističizem, ki mu je pripisal krščansko-katoliški značaj. — Glasoviti češki kritik F. K. Šalda se je često pečal z Březinovo poezijo in umetnostjo: leta 1897. je napisal v časopisu «Literární listy» kritičen referat o zbirki «Větry od pólů» in je v njem razložil filozofični temelj in pesniški značaj Březinove poezije; v časopisu

«Novina» I. leta 1908. je priobčil novo študijo, v kateri je striktno načrtal umetniški profil Březine; v časopisu «Kmen» II., leta 1918. je proslavil Březinovo petdesetletnico; toda najbolj popolno študijo je o njem napisal v svoji knjigi «Dílo a duše» leta 1913. — Miloš Marten se je istotako navdušeno posvetil proučevanju Březinove poezije: v časopisu «Srdce» I. št. 7. je o njem napisal članek pod naslovom «Kniha mystická», v 6. letniku časopisa «Česká revue» pa razpravo «Otakar Březina, analyza ideologická», v katerih je razložil njegov svetovni življenjski in umetniški nazor; leta 1903. je izdal o njem esej «Březina», katero študijo je leta 1916. temeljito izpremenil in v novi knjigi «Akkord» določil Březini mesto ob strani epskega mistika Zeyerja in prvega češkega lirika Karla Hynka Máche. — Psihološki in estetični pregled Březinove poezije nudi Em. Chalupný v svojih doneskih v časopisu «Přehled» 1902, 1904, 1908 in v časopisu «Ženský obzor» 1903, kjer je zlasti obrazložil njegovo človeško in umetniško stališče; iste doneske je pozneje avtor zbral v knjigi «Studie o Otakar Březinovi», Drobné spisy II., Praha 1912, kjer je tudi priobčil svoj razgovor z Březino; zelo važne življenjepisne podrobnosti o Březini je napisal ob priliki njegove petdesetletnice v časopisu «Zlatá Praha» leta 1918. — Arne Novák je v časopisu «Přehled» leta 1908. razložil sintetično umetnost v Březinovi poeziji; v okviru moderne češke poezije je naslikal njegov pesniški in umetniški značaj v predgovoru antologije «Nová česká poesie» leta 1908., potem v knjigah «Přehledné dějiny české literatury» in «Literatura česká s ptačí perspektivy»; o njegovem narodnem pomenu je napisal v knjigi «Z času za živa pohřbených», ki je izšla 1921. — Znani češki pesnik-dekadent in kritik Jiří Karásek ze Lvovic je razložil njegovo impresionistično umetnost v knjigi «Impressionisté a ironikové» leta 1903.; isto razpravo je priobčil še pozneje v predgovoru za izbor Březinovih pesmi, ki je izšel v ediciji «Pestrá knihovna» č. 26. — Březinove prve pesniške poizkuse je zbral in ocenil Mil. Hýsek v časopisu «Lumír» 1909 in v časopisu «Moravsko-slezská revue» 1909. — Prvi in zvesti Březinov založnik Arnošt Procházka je čisto referiral v svojem časopisu «Moderní revue» o njegovih zbirkah; celo razpravo je o njem napisal v knjigi «České kritiky», ki je izšla leta 1912. — Zd. Záhoř išče v svojih doneskih virov Březinovega misticizma (Časopis pro moderní filologii 1912); v «Lumirju» 1915 pa razlaga v članku «O. Březina a upanišady» vpliv indijske filozofije na njegovo poezijo; v časopisu «Česká kultura» I. (1915) proučuje somnambulistično stran njegove poezije. — Ob priliki Březinove petdeset-

letnice leta 1918. sta o njem napisala celo knjigo Josef Staněk in Jaroslav Durych pod naslovom «Otokar Březina 1868—1918». — Toda najbolj popolni ter najnatančnejši pogled v njegov notranji svet in njegovo umetnost ti nudi pesnik sam v svoji knjigi esejev «Hudba pramenů» (Godba virov), ki je izšla leta 1903., kjer te pesnik v bajnolepi prozi poučuje o principih svojega mišljenja, čutenja in ustvarjanja.

Prav tako je o njem bilo mnogo pisano tudi v svetovnih književnostih. Nemci imajo n. pr. o njem celo literaturo. Že leta 1896. je o njem prinesel dunajski tednik «Zeit» donesek iz peresa češkega pisca F. V. Krejčega. — Leta 1897. je o njem pisal avtor M. R. v članku «Jungböhmisches Literatur von heute», ki je izšel v časopisu «Monatsschrift für neue Literatur und Kunst». — Ko je leta 1908. Emil Saudek prevel Březinove «Roke» v nemščino, so jeli med Nemci češče pisati o Březini; bili so to zlasti dunajski literarni in umetniški krogi, ki so se pričeli zanimati zanj. Tako je leta 1909. Camil Hoffmann v «Literarisches Echo» postavil Březino ob stran velikih modernih pesnikov Whitmana in Verhaerena, ker je v njem zasledil predvsem «izraz narodnega religioznega duha». — V «Neue Freie Presse» je leta 1909. o njem pisal O. Hauser. — Zanimivo je razpravljal o njem tudi Stefan Zweig v časopisu «Österreichische Rundschau» leta 1909., kjer ga primerja Verhaerenu, Dehmlu in Hofmannsthalu; leta 1916. ga je v «Österreichischer Almanach» proglasil za pesnika ne samo vse Evrope, marveč vsega sveta. — Tudi znani lirski pesnik Joh. Schlaf je o njem napisal razpravo v berlinskem časopisu «Tag», kjer je poudaril samonikli pojav Březinove poezije v češki književnosti in ji prisodil svetovni pomen. — V berlinski reviji «Nord und Süd» je o njem pisal leta 1909. dr. Felix Braun, ki ga primerja Danteju. — V decembrski številki «Neues Wiener Journal» leta 1921. je o njem priobčil navdušeno študijo dunajski kritik in dramatik Hermann Bahr, ki ga smatra za «največjega pesnika naše dobe». Bahrov glas je tem večje vrednosti, ker je zadonel v povojni, slovanskemu življu sovražni dobi in ob priliki, ko se je v oficijalnih svetovnih krogih premostrivalo vprašanje, ali naj se podeli Březini Noblova nagrada. — Da Březinov kult v nemški literaturi ni prenehal niti v zadnjem času, je najbolj razvidno iz novembrske številke curiškega časopisa «Der Lesezirkel» leta 1922., v kateri Herbert Steiner v okviru slovanskih literatur obširno govori o Březinovi poeziji, navajajoč tudi vse nemške prevode njegovih pesniških proizvodov.

V francoski književnosti je o njem pisal v svoji knjigi «La poésie tchèque contemporaine» (ki je izšla leta 1903.) Ernest Gaubert. — Leta 1912. je naslikal Březinov literarni profil češki pisec Hanuš Jelínek v knjigi «La littérature tchèque contemporaine».

Švedski učenjak in referent slovanskih literatur pri Noblovem inštitutu prof. Alfred Jensen je leta 1918. obširno referiral o njem v reviji «Var Tid» v članku «Moderni češki filozofski lirik», kjer se mu kaže Březinova religiozna kontemplacija sorodno z reformacijskim stremljenjem M. Janeza Husa; razen tega je pri njem zlasti poudaril njegovo ritmiko zvoka in barve.

Angleško književnost je o njem često informiral Březinov prevajalec P. Selver; tako je o njem leta 1913. obelodanil razpravo «Readers and Writers» v reviji «The New Age», v kateri je razložil pesnikov miselni razvoj, poudarjajoč pri tem tudi nenavadno lepoto njegovega jezika; leta 1921. je o njem napisal celo knjigo «Otokar Březina, A study in czech literature».

Med slovanskimi literaturami je bilo o njem največ pisano v poljski književnosti; že leta 1899. je o njem prinesel razpravo časopis «Życie», ki jo je napisal češki pesnik Jiří Karásek. — V časopisu «Tygodnik illustrowani» je l. 1909. opozoril nanj Jerzy Bandrowski. — V reviji «Świat slowiański» V., 2 del (1909) je o njem pisal v okvirju moderne češke književnosti Mil. Hýsek (Modernistyczna literatura czeska). — V časopisu «Chimera» je referiral o njegovih zbirkah znani pesnik Zenon Przesmycki (Miriam).

V ruski književnosti mi je o njem znan samo članek v časopisu «Věstnik znaniya» iz leta 1909.

V slovenski literaturi je o njem napisal obširno razpravo «Mističen cvet s češkega Parnasa» F. Ks. G. (Grivec) v časopisu «Katoliški obzornik» 1901—1902, ki po Sig. Boušku smatra Březino za krščansko-katoliškega mistika.

V hrvaški reviji «Savremenik» I. (1906) je o njem priobčil kratek, toda jedrnat donesek «Mistika Otakara Březine» Milan Vrbanić.

Istotako se Březina tudi mnogo prevaja. Na nemški jezik ga je prvi jel predstavljati Emil Šaudek, ki je že leta 1908. prevel njegove «Roke». — Otto Pick je leta 1913. izdal antologijo «Hymnen» v založbi Kurta Wolffa v Lipskem, ki je leta 1917. izšla v drugi izdaji; isti prevajalec je spet priobčil nekaj svojih prevodov iz Březine v zbirki «Jüngste tschechische Lyrik», ki je

izšla v založbi berlinske «Aktion» leta 1916.; v zadnjem času je baje izdal popoln prevod zbirke Stavitelji hrama (Die Baumeister am Tempel).¹⁸ — Paul Eisner je v lipski založbi «Inselverlag» obelodanil leta 1917. antologijo «Tschechische Anthologie. Vrhlický-Sova-Březina», v kateri je prevel dvajset Březinovih pesmi. — V zadnjem času sta prevela Emil Saudek in Franz Werfel zbirko «Vetri od polov» (Die Winde von Mittag nach Mitternacht) in knjigo proze «Godba virov» (Die Musik der Quellen).¹⁹ — Tudi razni časopisi in revije so često prinašali prevode Březinovih pesmi; glej «Monatschrift für neue Literatur und Kunst» 1897 (Eug. Träger); «Čechische Revue», Prag; «Neue Blätter» 1912, snopič 11.; «Die schöne Rarität», Kiel 1918; «Der Mensch», Brünn 1918; «Der Friede», 2. del, št. 48–49, 1918; «Die weissen Blätter» 1918.

V francoščino sta ga prevajala Jean Rowalski (v Gaubertovi knjigi «La poésie tchéque contemporaine») in Hanuš Jelínek v knjigi «La littérature tchéque contemporaine».

V angleščino ga je prevajal P. Selver, ki je leta 1912. izdal antologijo moderne češke poezije «An Anthology of modern Bohemian Poetry»; leta 1913. je obelodanil nekaj prevodov v reviji «The New Freewoman»; leta 1919. je v antologiji iz slovenskih literatur «Anthology of modern Slavonic literature» spet prevel nekaj primerov iz Březinovih zadnjih zbirk.

Alfred Jensen je v reviji Tid Var 1918 dodal v svoji razpravi o Březini tudi nekaj pesmi v švedskem prevodu.

Med Poljaki so ga prevajali Z. Przesmycki v časopisu «Chimera», M. Szienkiewicz v časopisu «Tygodnik illustrowany» leta 1909 in v reviji «Życie» Witold Bunikiewicz.

V slovenščino je prevel pesem Vigilije Fran Albrecht v Ljublj. Zvonu leta 1918. in esej Cilji iz knjige «Godba virov» Igo Gruden, istotam, leta 1922.

V srbohrvaščino ga je baje prevajal Dimitrij Mitrinović.

V asketični osamljenosti v moravskih Jaroměřicah, daleč od vseh tako zvanih kulturnih središč in popolnoma skrit pred svetom živi svoje tiho kontemplativno življenje veliki svetovni pesnik in umetnik, ki se odločno brani vsake reklame ne samo v svoji domovini, marveč tudi v inozemstvu.²⁰ Njegovo življenje

¹⁸ Glej «Der Lesezirkel», Zürich 1922 (novembrska številka).

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ko so mu lani ponudili stolico modernih literatur na univerzi v Brnu, jo je odklonil, češ, da ne mara doživeti usode Vrhlickega na praški univerzi in

že samo po sebi nalikuje veliki legendi, tako da se lahko reče, da je Březina ustvaril dvojno delo: prvo so njegove knjige, drugo njegovo življenje.

želeč si miru po letih težkega dela in bolezni, ki je neugodno vplivala na njegovo daljšo literarno plodovitost.

Janko Samec:

Poldan.

1.

O svetla luč najvišjega poldneva
in dalj nebeških bajno lesketanje!
Srce se vtaplja v žarkov mi bliščanje
in v njem radost kot vino prekipeva.

Glej, draga: zdaj mi solnce z lic odseva
in vse prerójene so moje sanje;
to ni več mladih ur pričakovanje,
to krik življenja je, ki v dan odmeva! —

Zdaj čutim moč. Kot morje izpod brega
kipi vse v meni in me stresa vsega,
da kakor nož srce bolest mi reže.

O bodi njiva, ki se v solncu drami
in pij me s srcem, z usti in rokami,
da se ta plamen mi za hip poleže!

2.

Kako sem ljubil te nekdanje čase? —
Kot cvet ob cvetu sredi bujne trave
pobožno gledal sem v oči ti plave;
šli prsti plašno so čez tvoje lâse.

Kot da še prav verjeli ne bi vâse;
besede tuje vse in vse sanjave
iskale so sred daljne te daljave.
Tako sem ljubil te nekdanje čase!

A zdaj ko spet ljubeč se k tebi sklanjam,
te lepšo . . . lepšo v svoji duši sanjam:
zdaj ljubim moč teh tvojih bokov plodnih
in ust trepet, ki so se v smehu vžgala,
in vem, da bodo ti takrat molčala,
ko trepetala v bolečinah boš porodnih . . .

Juš Kozak:

Dota.

1.

Približala se je, ura smrti.

Marta je odprla nizka vrata stranske sobe, kjer je dremala še oblečena njena sestra Ana, toplo, za spoznanje preveč belopolto dekle. Ni se je še dotaknila s prezbujajočimi prsti, in že jo je Ana zaslutila. Komaj si je otrla čelo z dlanjo, je vedela, česa je konec. — Molče sta pokleknili ob starinski postelji, Marta na desni, Ana na levi. Dvoje uvelih rok je zdrknilo na blagoslova željne glave, ki so bolešno upale še to minuto, da se vendar ne izpolni, kar mora priti.

Trudno se je že pretakala kri v usehlih rokah, željna, da se odpro nabrekle žile in se prelije poslednja gorkota srca na žitno polje plavolase Ane, v temni gozd Marte. Slabo brleča svetiljka je kazala pot telesu Gornikovke, pogrezajoče se v brezdanje teme. Težko se je podajala mati na pot.

Ponos, ki jo je dolga leta nosil med prostranimi polji, jo spremljal v kašče, preskrbljene za trde zime, ki je oborožil cve-toče obličje mlade žene po smrti moža z jeklenimi potezami boja, je vstal poslednjič iz prstene skorje obličja, da se pomeri s svetom.

Ni mogla pasti na kolena ljubezen, ki se je tolikokrat v goreči molitvi ruvala z zemeljskimi skrbmi in nadlogami.

Uporno se je branil utihniti jezik, pokoren ženi v resnici in lažeh, dokler ne popokajo poslednje korenine, s katerimi se je Gornikovka pripela v svojo zemljo. Toda ledena groza je že zgostila poslednje dihljaje telesa v potne srage, ki so zalesketale kot večerna rosa na izsušenem obličju.

«Težko mi je zate, Ana, moja lepa, dobra Ana,» je blagoslavljal tiho svojo drugorojenko. «Prešibka, prenežna si!»

«Blagoslov tebi, Marta, ki boš laže prenesla svoj križ do konca, pogumna si in trda v besedah ter mislih.»

Na svojih mehkih laseh sta čutili, kako zmrzuje ljubeči studenec. Nista se upali zreti grozi v oči; v blazine sta se pogreznila obraza.

In preden zamrznejo vode, so vzkipele poslednjič.

«Prekletstvo pa njemu, Zamidi, ki je očetov blagoslov obrnil v svoj prid, da nasuje nam trnja in osata. Požrl je semena, preden

so kalila. Črno prst naših rodovitnih njiv in travnikov je premešal z lažjo, da so gola rebra vzela vero mojim očem, pred katerimi jih je odprodajal v svoj žep. Vse iz zgolj usmiljenja. Tega pa ni poznal, kadar so se posekana solzila v gozdovih mlada in stara debla, katerim je skrbna roka vajinega očeta lajšala rast. Do tehle zidov se je objestno pritipal pohlepni rilec in pričel izpodkopavati trde skale. Da ga omehčam, sem mu vrgla tisto možno zlata, v katero so padle zadnje očetove solze na tej postelji, ko je poslednjič delil svoje žulje. Naj mu otrpne krivični jezik, posuše naj se lačne roke, lastni sin naj mu razgrize srce! Preklet!»

Padla je vznak. Trepetale so hčere pred strašno kletvijo. Na grapavem obličju je poledenela skorja in pod njo je ugasnilo srce. Steklena groza je sijala skozi široko odprte veke in Marta je težko sopeč vstala, da jih zatisne. Ana je padla na tla in ni videla preklinjajočih oči.

Prišle so ženske, da bi umile in preoblekle zemlji namenjeno truplo Gornikovke. Marta je odvedla Ano v stransko čumnato, kjer jo je položila nazaj med blazine, katere so napajale solze v potokih.

Marta pa je sedla poleg nje, roke ob sebi, in v dolgih nočeh objokane in trudne oči so zaprle svoj pogled. A duša njena ga ni zatisnila. Ob očetovi smrtni postelji je bila še nerazcveto dete, danes pa jo je groza zavrtila v svoj vrtinec. In ta je vstajal, zapletal vase pogrezajoči se dvom, njo in sestro Ano, je besno kipel proti nebu, in curki obupa so padali nazaj na težko izkušano dušo.

Zunaj je streslo okna, zašklepetala so, zarjul je vihar, se potegnil krog vogalov, se uprl v zidove, da dvigne iz temeljev hišo, potem je v širokem razmahu drvel preko poljan, se režal v nebo in trgal težke oblake na kosme. Ona pa je bila tako trudna in žalostna, da se ji je zdela zemlja žoga, ki odletava v viharju.

Menda je razločila, kako se križajo ženske in z boječimi pogledi v okna šepčejo svoje molitve. Planila je kvišku, odprla oknice na stežaj in divji vrtinec razčesanega ozračja je raztrgal v sobici zadnjo mrežo miru. Vedno iznova in iznova so butali valovi nalik zbesnelim zverinam; pod oknom so se lomila drevesa brez vsake pomoči. Nenadoma je utrujeno telo zmajal vihar in padla je v sobi pod oknom z obrazom na tla. Vila je svoje roke, kakor bi vse slutila in vse spoznala: «Bog daj pokoj tej duši!»

V tem neurju je sedel župan in trgovec Zamida v svoji sobi za mizo in vrgel nanjo prvi pot pomenek o hiši, v kateri je umrla

gospa Gornikova. Ni se zganil, ko je treščil vihar v zvoneča okna glas plakajočega zvona.

2.

Ko se je po neurju tiste noči odprlo nebo, da je slepila oči deviška modrina, je gnala noč in dan nevidna sla penaste sivce nad zrahljanim hrbtom zemlje, ki je v temnih nočeh pod svetlimi božjimi zvezdami zopet zasopla.

Ljudje so strmeli v čudo. V nekdanjem Gornikovem gozdu je ležala v hrbtu zlomljena bukva, v katero je Gornik vrezal na dan poroke ime svoje mlade.

Popoldne je cekinasta luč odprla oči prvemu popku, da je zvedavo pomežiknil s svojim zasolzenim pogledom skozi odprto okno županove hiše, kjer sta sedela pri litru vina Zamida in gospod Krištof. Oživel je pomenek iz noči smrti.

«Tebi prodaja ni vseč,» se je pretegnil v svojem naslanjaču Zamida ter poškilil na soseda.

Krištof je molčal, kakor da ni prisoten in ko da se mu oči zrcalijo v mlečnih meglicah obzorja.

«Prodaj, ne gre drugače. Vse so porabile, z gozdovi in njivami sem jih oblačil, z živino sem jih nasitil, z mošnjo cekinov sem brisal dolgove za njimi, da jim ohranim čast in poštenje. Hiša mi mora zdaj plačati moj trud, za pogreb bo ostalo in ko se pobotam z upniki, jima odštejem na roko, kar jima gre.»

Krištof je molčal; tako molče oči in usta, kadar je srce prepolno studa.

Nerodno je postalo Zamidi; da ga zdrami, je potrkal po mizi. Ker onega ni bilo moč zganiti, ga je zgrabila jeza in spodnja ustnica mu je trepetala.

«Vraga, seveda bo vse po meni. Vsa srenja bo otresala jezike. In ti molčiš?»

Pa tudi jeza ni segla v srce. Poizkusil je Zamida na zadnji struni.

«Vzemi Ano, se ne boš kesal. Draga bo, pa ti jo že zmoreš, sladkosnedko. Še mene prime, da sem pijan od nje, kakor od vročega vina. Prekletost, boš videl, kaj bodo še nosile te bele, nagajive nožice. Zlatolaske žgo človeka. Kupi ti in ostalo bo njima.»

In Krištof je molčal.

«Z Marto nikar. Je ošabna in trpka, kot so njeni boki jedri. Baha se, kakor ji prsi kipe trmoglavo. Poznam črnolaske. Ne ugnano seme.»

Krištof je zagledal pred seboj dva obraza, temnega in svetlega, Marto in Ano. Prav razločno so se mu smehljale tople jamice v Aničnih ličkah; sama brezskrbnost in radost se je vgnezdila v njih, da bi se venomer smejale, kadarkoli bi plamenčke pod prosojnim čelom zastrla žalost. Poleg tega otroka je dihala na Martinem obrazu pod gostimi, črnimi kitami rahlotemna polt, tako nežna, da bi zažarela že pred pogledom iz dalje. In zavesile bi težke trepalnice njene punčice noči, iz katerih bi skozi ostro zarezo lila sanjajoča strast preko svilene koprene, ki jo je vdihnila obličju vroča ljubezen, oblikujoča svoj umotvor skozi rodove Gornikove krvi. Neizprosno voljo teh ponosnih pokolenj je dovršila v mehko zaokroženi bradici.

V poljubu žarečega solca je zardela modrina in obraza sta izginila. Trepet je hušknil preko ozimine, zadržteli so zeleni metuljčki v laseh bele breze in nepokoj je zdramil gospoda Krištofa.

«Ne kupim,» se je poslovil z mirno besedo.

«Če se skesaš, pa pridi. Prodam.» Jezno je zvrnil kozarec in spremil gosta do vrat, izza katerih je s porogljivim smehljajem ugibal, kam neki ga zapelje pot. In je še videl razločno, kako se je Krištof ustavil pred hišo, iz katere je pela prestrašenemu popku žalostna pesem dekleta uspavanko.

3.

Sence, skrite za hišami, so se že razpredale pod večerno zarjo v tihi pomenek, ko je Krištof zavil z dekletoma preko ceste.

Zdelo se je, da jih je Zamida srečal slučajno. Odzdravila mu je le Ana.

«Proda!» je zinil Krištof.

«Moj Bog! Slišite, gospod Krištof, vi poznate naše zadeve, kaj res ni rešitve pred to poslednjo sramoto?»

«Edino denar, Marta!»

«Denar?»

«Denar?» je ponovila Ana. «Je tako nemogoče, kakor so moje sanje, da bi brajda pod našim oknom rodila zlate jagode. Po svetu bova morale.»

Molčali so, dokler niso stopili med mračne ciprese, kjer so ječali na grobovih črni kamni in so beli oznanjali poslednjo radost dušam v ozkih domovih.

Marta se je prekrizala: «Kako mislite, gospod Krištof, ali je tu spodaj pod rušami večer pokoj, ali ga tudi tam ni?»

«Gospodična Marta, če bi poznal to skrivnost, bi še danes legel tja notri.»

«Marta, verjameš, da me kar pri srcu zaskeli, če pomislim, da me bo stiskalo tam spodaj od vseh strani, mi bo tiščala umažana prst v usta, pa ne bom mogla kričati, kričati na pomoč.»

«Kaj menite, gospod Krištof, kako spi človek, ki odide s kletvijo v grob? Ali ne leži morda taka duša brez sna in se bori s hudimi prikaznimi, vstaja ponoči, hodi nevidna med nami, ne strpno pričakujoča, da jo usoda odveže prekletstva? Oče nam je pravil nekoč, da je neumno otroče hotelo zvedeti, kaj se menijo mrtvi med sabo, pa je zlezlo v grob, in ko so ga drugo jutro našli, mu je segala brada do gležnjev, njegov beli obrazek je bil razoran, kakor bi stoletja drli hudourniki preko njega. Nihče ni spoznal tega starca, ki ni mogel zdaj niti živeti niti umreti.»

Obstali so pred materinim grobom. Sestri sta pokleknili. Zazdelo se je Krištofu, da njune misli užigajo zvezde na obledem nebu. Ni videl, ne slišal, kateri je težje pri srcu. Svet je ležal pred njim pokojno, kakor kristalna gladina ribnika, v kateri so odsevala srca nebeška. Odbleski pa so bile žive in umrle duše ljudi. Večerne megle so plavale nad vodami.

Molila je Marta: «Usmiljeni, Večni, daj pokoj tej ubogi duši, speči pod rožami, in ugasni kletev njenih umirajočih ustnic. Zazvoljo naju, ki sva ostali, naj se ne izpolni, kar je želela. Odpovedujem se zemeljskim blagom, pozabila bom, kdo je razdejal očetovo lastnino; zato odreši umrlo ženo, ki je pošteno živela, ljubila nas, kakor tebe. Živeti hočem, kakor si rožam ukazal živeti, pa kamorkoli me presadiš, bom pognala korenine, da se izpolni tvoja beseda življenja. Nočem srkati iz stare prsti, da bo le mati pokojna. Usmiljeni, saj mi je težka ta beseda, v grozdih vise spomini na njej, pa bodi za večni mir in pokoj njene duše.»

Ko je vstala in se ogledala, je bila že noč krog in krog.

Tiho, še tišje kot prej, so šli domov, da jih ne bi ranil smeh življenja.

Pred hišo se je Krištof poslovil: «Jutri navsezgodaj se odpeljem. Če bi bilo potreba, gospodična Marta, moja hiša vam je odprta.»

«In jaz?» je vzkliknila Ana.

«In vi?» Molče so se spogledali, pa nihče ni znal odgovora. In tudi je ostalo prikrito očem, da si je Marta ugriznila spodnjo ustnico do krvi.

Ko pa je doma odprla okno, pred katerim se je v oni strašni noči zgrudila kakor pokošena, jo je napadla obupna samota.

Tam zunaj je bila noč gosta in temna, nebo pa kot žamet, z zlatimi zvezdami tkan. Med drevjem, med vejami je dihal žar

tajnih slasti spočetja. Zemlja se je spenjala, nebo se je nižalo in človeška dlan je čutila padajoča semena.

Marta je razpela roke tja v temo in živo so jo spekli valovi koprnenja, ki so lili vanjo.

Vsa kri se je vznemirila, vzkipela, da bi raztrgala srce. Razširila je Marta v omotici svoje roke, jih krčevito sprostrla do žametnega zastora neba, da si iztrže dvojce zvezd, ki so ji ves večer sijale.

«Ljubim ga!» Beseda ni bila več pritajeni dih srca, bila je pomladni orkan, ki drvi penaste sivce pod nebom noč in dan.

In se je vzpela kot zemlja, čez tilnik so pali lasje, temnejši od prsti, in obkrožali blesteče obličje, bolj belo od češnjevoga cvetja.

4.

Tisto dopoldne, ko je Zamida, jerob Marte in Ane, na sodnji privolil v javno dražbo, da se poplačajo upniki in izkupi denar za vzdrževanje nedoletnih deklet, sta ležali obe na parobku brezovega gozda, kjer se spušča nebo tik za drevesi v nevidno globel. Kakor griva na vratu žlahtnega konja je plalo zeleno žito po rebri do bele ceste, ki se je senčila pod težkimi kronami kostanjev. Tako se je to jutro zagledala zemlja v solnce, da je pozabila na svojo rast.

Pekoče oči solnca so razdražile njuno polt, da so vsrkavale drhteče nosnice zadušljiv vonj borovcev in trave mladice. In ker je bila vsaka v svojem srcu, jima ni šla beseda.

Nagnila se je Ana k sestri, pa je videla mračno misel v njenih očeh.

«Ah, kako je naša Marta zaljubljena.»

Pa tudi šala ni predramila zamišljenih oči, strmečih v nihajoče lase breze nad njo. Iskale so njegovo podobo sredi sinje modrine.

«Ne bodi tak, Martinček, povej mi vendar, kaj te preganja vse dni?»

«Ana, kdove, kaj bo z nama? Danes se odloči.»

«Oh, sita sem teh večnih tožba in stikanja. Bo že kako... Takle dan vse pozabim...»

«Čudne sem sanjala nocoj sanje.»

«Tudi ti? Ej, če bi vedela, kaj se je meni. Kar sram bi te oblival. Če me ne boš kregala, ti povem... Zdaj pa lepo poslušaj, Martinček, in lepo glej, takole, brez čemernosti. Glej, jaz spim v veliki, lepi sobi, glavo pod odejo, kakor tako rada goljufam jutro za njegovo hitrost. Pod toplo pernico je vasoval še pri meni

polmrak. Naenkrat se neslišno odpro vrata, in pomisli, kdo vstopi? Sam dolgočasni gospod Krištof. Pa kakšen? V rokah nosi rože, vse rosne od jutra in rdeče od jutranje zarje. Dostojanstveno se približa. Jaz pa se hihitam pod odejo. Slovesno me prosi, naj ga pogledam. Seveda pokukam izpod odeje. Veste kaj, pravim, če me imate majčkeno radi, pa mi poljubite nožico. Ves začuden me ogleduje, jaz pa pomolim prstke iz toplega gnezdeca. Še prav natanko se spominjam, da sem mu pomignila s palčkom. In zdaj — da si ga videla — se skloni on nerodno in, bože moj, kar zazeblu me je. Vso noč je moral kolovratiti zunaj, tako sveže so bile njegove ustnice. Smuk in že sem spet grela svojo nogo, nato poklekne in me prav lepo prosi, naj mu še enkrat pomolim svojo tačico. Samo prstek in prav nič več... Glej ga zlomka, tisti hip je vse zginilo, meni pa je solnce iz škafo vlivalo v naročje svojo žegnano luč... Kaj se ne boš smejala, punca ti grda?»

«Ana, prismođa si.» Marti ni šlo na smeh.

«No, dobro, zdaj pa ti povej, te že poslušam.»

«Poslušaj, meni se vse zdi, da nekaj pomenijo moje sanje. Polmrak je ležal nad zemljo, mračne sence so plahutale nad njimi. Stojim pri oknu in srce mi stiska tišina, ki lije iz gozda po razorih na prazno cesto. V tem hipu zraste iz našega gozda postava, ženska, upira se na palico, težko hodi, da jo korak zanaša med brajdami; čutim njen težki vzdih, čujem, kako sope in hrope; in kar naprej, čez žito, njive, naravnost k meni. V jutranjem dihu se ji razvežejo lasje in po njenih bisernih laseh spoznam najino — mater. Težko diha, postoji, zopet poizkuša, obnemore in omahne. Z obema rokama se dviguje za ozimino in že hočem k njej. Mraz me pretresa, žito zeleno nosi krvave sledove, z obraza ji lije kri. Tedaj obstane pred menoj! Moj Bog! Kako grenko obličje! Gleda me, in kdove kako, komaj da se obrnem, stoji v sobi, kalno se ozirajo njene oči. In jo vidim, kako odpira predale, prešteva perilo, da se vonj svežosti sprostre po sobi. Zgrudi se na postelj, prižme me k sebi; strah in groza, kako ledeno ji bije srce. „Marta, Marta, umreti ne morem! Čim bolj se branim, tem silnejše me stiska, da me duši mrtvaški vonj. Prestrašena od poljuba ledenih ustnic, zakričim, planem in tedaj se prebudim, vsa potna in zona me spreletava.»

«Uboga Marta! Nekaj nevidnega te preganja. Res ne vem, kaj nama je sojeno.»

Obema so za nekaj časa zastale besede, ko se je v solnčno kopreno zapletla mračna senca sanj.

«Marta! Čuješ? Kaj ni gospod Krištof čuden človek?»

«Je.»

«Ampak lep fant.»

«Prismoda.»

«Kaj prismoda! Jaz bi ga že davno vprašala: Me češ, če te čem? Ti pa si neroden, Martinček, da ti niti Bog ne bo znal pomagati. Verjameš, da pridem prej pod streho, ko ti. Veš, koga mislim?»

«No?»

«Zarnika vzamem, Fridolina.»

Marti je ušel smeh: «Fridolina? Kaj boš z njim? Zaradi denarja te vzame.»

«Naj me, mu že navijem uro. Tako sem se naveličala.»

«Pojdiva, Ana, srce me žene, tam spodaj barantajo za najino streho!»

«Naj se odloči, kakor se hoče, meni je vseeno. Očetov denar naj nama dá, pa še ne pogledam hiše. Kaj praviš, bo dal?»

«Ne bo!»

V zelenem žitu so jima sledile žametne sence in polglasno je tožila nad njivami Martina pesem:

«Kako bom ljubila,
k' me srček boli ...»

Tik pred mestom jo je stisnila groza samote in prestrašile so se cvetoče grudi, da ji je korak zastal in je tesno objela Ano. «Vsaj ti me ne zapustil!» Tako krčevito jo je držala, da je Ana niti pogledati ni mogla in strah neznanega je utrnil dvoje solz, ki sta skopneli v toplih jamicah.

Med prvimi hišami sta srečavali uradnike iz sodnije in Marta je vedela vse, videča njih dolge poglede.

5.

Po trdem boju je bila opoldne hiša prodana. Kupil jo je Zamida, ki je spretneje barantal, kakor si javna blodnica nadeva krinko devištva.

V malo stransko sobico so nakopičili pohištvo, ki je bilo po materi zapisano Ani in Marti. Tam notri sta pričakovali konca. Škozi zastrta okna so se kradli glasovi, ki so grizli dušo do brezumja. Marta je sklenila zapustiti hišo navsezgodaj, toda nerazumljiva sla, biti priča razdejanju do konca, jo je priklenila v tej uri, da je opaljena kakor golob frfotala nad gorečo očetnino.

Obsojenec, ki ves čas beži pred svojo usodo, lovi baš v zadnjem hipu tako krčevito vse znake življenja, da z njimi vred ujame v uho odločilno besedo svojega konca.

In tako so na Martino srce, razbeljeno že od jutra, padali za povrstjo udarci z betom in na vse strani v curkih pršele krvave iskre.

Ana je slonela na njenih ramenih in tiho plakala. Ona pa ni mogla niti zaječati več, vse posušeno je bilo grlo, le roke so krčevito stiskale grudi, kadar jo je lovila omotica.

Popoldne so razgalili notranjščino. Zamida je popuščal, in mestne gospe so ogledovale, pretipavale, si dajale znamenja z očmi in ubegli glasovi, od začudenja srebajoče ustnice so ocenjevale stvari, ki so se vrstile kakor na sramotnem odru.

Marti je bilo tesno do smrti. V duhu je gledala odprte predale, v katerih je bilo shranjeno bogastvo Gornikove rodbine. In vse se je zdaj ponujalo, si je dajalo vrednost in se bahalo s svojo ceno.

Ta hip je čutila, kako otipavajo nenasitne roke težko loško platno, katero so znosile v hišo kmetice za dober denar, da je dišalo in bleščalo, kakor po cvetju z jablane. Materine roke so ga božale, rdeče rože je uvezla vanj, hčeram za balo. Na vatle ga je ležalo v bogato izrezljani skrinji in vloženi s pisanimi rožami. Za poročno postelj namenjeno je od solnca sprejelo svojo belino, razprostrto na loških travnikih. Pesem so pisali trdi, prsteni prsti kmetic, ko so vile vlakna in jih tkale v hodno in praznje, pesem trdega dela in deviško radost mlade neveste.

Marta je videla skozi zaprta vrata, kako blede to ubogo platno od sramu javne in očitne smrti, kako ga trgajo škarje in dele po vseh hišah mesta.

Kjer so se kopale nekoč materine roke v toplem zadovoljstvu, v obeljeni volni, kakor bi še vedno gladile bele ovčice, tja noter so posegle gospe in kupovale najlepši dar, ki ga ljubeča mati more dati svoji hčeri.

Sramota je rastla in rastla.

Javni ponudi izročeni batist je ležal najgloblje, nikdar bi ga podnevi ne uzrle človeške oči. Pod materinim nadzorstvom sta ga ozaljšali dekleti z vitico čipk, da se sramežljivo postavijo pred ženinom.

In vse je priromalo do poslednje postaje in klicar ni mogel krotiti razpaslega pohlepa. Padlo je v blato pohištvo, s katerim si je šentviški mizar od njunega očeta zaslužil svoje moštvo.

Še ura iz stekla, brušenega v Benetkah, darovana materi na poročni dan od očeta, se je oprostila spomina na Gornikove, in nato je zavladala tišina, trda, gluha med praznimi stenami.

Otrpli sta ležali deklici v naročju, in zdramil ju je Zamidov pogovor s pijanim hlapcem.

«Da bi odpuščanja prosili.»

Pijani glas je sirovo pristavil: «Zdaj pa še dekleta na boben.»

In smeh je dekletoma užgal sramotilni žig.

Kriknila je Marta, pognala se kvišku, planila v izbo smrti in udarila Zamido ploskoma v lice.

Nato je čutila prijem grobih rok in zavedela se je šele zvečer.

«Zdaj greva!» je dejala rezko in tiho.

«Ostani, Marta! Kako bi sama. Malo prej je bil Zamida tu in mi obljubil, da ostaneva lahko v tej sobici.»

Marta ni verjela svojim ušesom.

«Križ božji, Ana!»

«Marta, jaz ne morem nikamor. Ti greš k njemu. Pa zaradi Fridolina...»

«Ana, uboga Ana. Dal Bog, da te Zarnik odreši sramote in prekletstva.»

In ni je pustila, da bi jo spremila. Dvoje vlažnih oči ji je sledilo iz okna nekdanje Gornikove domačije. (Dalje prih.)

Mirko Pretnar:

Vesela pesem.

Saj v gorah so še plazovi,
v gozdih ptice se mude
zbujajoče in kljujoče,
še pred durmi kača spi.

Ogenj ni se vzel še v sleme,
voda vdrla ni čez jez,
ni spodjedla brega reka,
ni sesul se stari stolp.

Smo v dolini in smo srečni,
plahuta nad nami mir,
veter veje skozi špranje
duri, ki zaprte so.

Streha naša senco daje
trudnim in upehanim,
polja nam cveto ob reki
ura v stolpu meri čas.

Vem, da v daljah stopa oni,
meri, meri strogo čas...;
kdo je zdrknil na koleni:

«O, ne sodi strogo nas!...»

Dr. Pavel V. Brežnik:

Bretonsko slovstvo.

(S splošnim uvodom v francosko pokrajinsko slovstvo.)

Pariz je središče, okoli katerega se vrti vse francosko življenje. V Parizu je osredotočeno vse: vlada, uprava, politika, trgovina, šolstvo, umetnost, slovstvo. Velika mesta so kakor magneti: čim večje mesto, tem jačja in dalje segajoča privlačnost in vpliv. Tako je danes Pariz glava in srce Francije. Centralizacija vsega francoskega življenja v Parizu je eden glavnih vzrokov višine in enotnosti francoske civilizacije. A ostala ni brez številnih slabih posledic. Stvar je prišla tako daleč, da bi v nekem zmislu lahko rekli: Pariz živi, pokrajina pa samo životari. Ideal skoraj vsakega Francoza, ki stremi višje, je priti v Pariz: trgovci, uradniki, umetniki, literati — vse sili v Pariz, vse misli, da je človek nekako posvečen, če ga obdaja pariški žar. In tako je postal Pariz Francija. Kdor je živel še tako dolgo v Franciji, a ni dodobra spoznal Pariza, ta je ne pozna v pravi luči, kajti cvet naroda živi in dela v Parizu.

Omejim se na intelektualno stran tega vprašanja. Vzemimo n. pr. francoske pokrajinske univerze. Kdo jih pozna? Komaj Francozi sami. In vendar so važen faktor v življenju naroda. Pariška univerza je vse. Profesorji na Sorbonni ali na pariški medicinski fakulteti so svetovnoznani. Kdo pa pozna profesorje francoskih pokrajinskih vseučilišč? Isto je z velikimi dnevniki: Pariški Temps, Journal des Débats, Matin, Petit Parisien itd. so razširjeni po vsem omikanem svetu, dočim sloves pokrajinskih dnevnikov (n. pr. Eclairer de Nice, Moniteur de Puy-du-Dôme) ne sega izven meja dotičnega okraja. V Nemčiji je to drugače: vseučilišča v Bonnu in Jeni n. pr. slovijo najmanj tako kakor berlinsko, in Frankfurter Zeitung ali Kölnische Zeitung se tudi v inozemstvu enako čitata in upoštevata kakor berlinski časopisi. Vzrok je ta, da struktura nemške države ni bila nikdar tako enotna kot Francije. Berlin je sicer središče, a njegov vpliv ni segal v intelektualnem oziru nikdar daleč čez meje Pruske, dočim je Pariz že skoraj tisoč let središče Francije. Na ta način je tudi razumljivo, da si je pariško narečje, ki je bilo hkrati narečje okoli njega ležeče pokrajine Ile-de-France, priborilo nadvlado nad vsemi, med seboj tako različnimi francoskimi narečji in postalo

občevalni in kot tak književni jezik Francozov, da, celó Provan-salcev, ki govore prav za prav samostojen romanski jezik. V tem dejstvu se najboljše kaže privlačna moč središča Pariza. Zanimivo je primerjati s tem postanek nemškega književnega jezika za časa Lutra. Kako različen razvoj!

Premoč Pariza se javlja tudi v francoski umetnosti. Umetnik, ki ni uspešno nastopil v Parizu in si pridobil hvale in priznanja pariškega občinstva in predvsem pariških časopisov, je po mnenju marsikaterega Francoza in tujca le umetnik druge, tretje vrste. Kako napačna sodba, če se pomisli, od koliko slučajev je odvisen uspeh! Tako sta umetnost in slovstvo izgubila mnogo izvirnosti, ker se v boju za priznanje pri iskanju uspeha presuženjsko oklepata pariške mode. Odtujila sta se narodu, ker ne črpata več iz lokalne tradicije in pokrajinske posebnosti.

V zadnjih desetletjih pa se je po vsej Franciji začel odpor zoper centralizacijo v Parizu. Ta odpor se zove regijonalizem (le régionalisme), ime, ki bi se dalo prevesti s «pokrajinarstvom». Izraz je nov, še leta 1895. se je reklo «décentralisation».

Kaj hoče regijonalizem?

Popolnoma napačno bi bilo misliti, da je morda njegov namen izpremeniti Francijo v nekako federalistično državo in odstraniti Pariz kot središče.¹ Regijonalizem je metodično gibanje, ki stremi za organično reformo Francije na ta način, da izkuša dvigniti življenje v pokrajini (na deželi) v vseh njegovih panogah in ga napraviti čim nezavisnejšega od Pariza. Bori se za individualnost pokrajine. M. C. Poinsoť pravi (v knjigi Esthétique régionaliste, Paris 1921, E. Figuière et Cie, éditeurs), da se dá regijonalizem definirati na sledeči način: l' exaltation des énergies régionales en vue de leur épanouissement fécond (povzdig pokrajinskih energij z ozirom na njih plodoviti razmah). Danes obstoja v Parizu in po vsej Franciji že nebroj regijonalističnih društev, revij in časopisov, gledališč, romanov... Kdor ne mara kozmopolitskega, brezindividualnega življenja v velemestu, ki vse izenačuje, kdor ima zmisel za slikovito pokrajino, njene lokalne posebnosti, šege, navade in noše, stopa v te kroge. To je kult province, regijonalizem.

Vsa regijonalistična stremjenja so se združila leta 1900. v veliko zvezo Fédération régionaliste française, ki stoji izven in nad vsemi

¹ Pred več meseci sem čital v nekem slovenskem dnevniku članek, v katerem se zahteva za Jugoslavijo decentralizacija, češ, da so celo Francozi došli do prepričanja, da je absolutna centralizacija zelo slab sistem. Pisec dotičnega članka ne pozna in ne razume vzrokov in namena francoskega decentralističnega gibanja. Razmere v Jugoslaviji in Franciji so v tem oziru tako različne, da jih je nemogoče staviti v isto vrsto.

političnimi vprašanji. V svojem krogu zbira vse decentraliste, regijonaliste, federaliste. Intelktualni del njenega programa je: 1.) prilagoditev pouka pokrajinskim in lokalnim potrebam in samouprava vseučilišč, 2.) razvoj delovanja zasebne inicijative na polju slovstva, znanosti in umetnosti. Glava tega gibanja je pisatelj Charles Brun. Zveza izdaja svoj časopis *Action Régionaliste* in zbirko knjig *Bibliothèque Régionaliste* z namenom, da napravi svoje ideje splošno dostopne, jih propagira in s tem pripravlja pokrajinski preporod. Regijonalistično gibanje je splošno priznano, to razvidimo n. pr. iz tega, da ima revija *Mercure de France* poseben oddelek «*Régionalisme*».

Po vsebini bi delili sedanje francosko slovstvo v dve skupini: v pokrajinsko in nepokrajinsko, to je pariško. Med pokrajinske pisatelje in pesnike štejemo vse, ki so ohranili v svojih delih, četudi so morda živeli v Parizu, pokrajinsko individualnost. Sveži duh domače grude puhti iz njih in vsi stremijo za enim idealom, za preporodom pokrajine v slovstvu in umetnosti. V pariške salone in akademije so prinesli seboj novo življenje, nove ideje, s svojo mlado energijo kažejo nova pota. Nekateri med njimi spadajo v svetovno slovstvo, kakor Provansalec Mistral.

Regijonalistično slovstvo si je ustvarilo in pridobilo čitateljev, katerih krog vedno raste. Francozi, ki morda še niso niti dobro poznali sosedov sonarodnjakov, se spoznavajo med seboj, tujci, katerim prihajajo te knjige v roke, uvidevajo, da živi izven Pariza še velika, raznolika, zanimiva Francija in da je oni, ki jo prozučuje, bogato poplačan.

Mati regijonalizma je romantika, ki je obrnila pozornost na narodne tradicije in vzbudila zanimanje za lokalno zgodovino, za pesmi in povesti, z eno besedo za narodno blago. Iz tega se je pozneje rodil regijonalizem in njegovo slovstvo. Za časa romantike se dvigne narodna zavest po vsej Evropi, podložni narodi se izkušajo osvoboditi, razcepljeni združiti se. «In če čutijo narodi, da imajo pravo do neodvisnosti, kako ne bi pokrajine slutile, da imajo pravo do avtonomije?» (Poinot.)

Pripravna in začetna doba traja za francosko regijonalistično slovstvo nekako od leta 1830. do 1850. Okoli 1850. popisuje Balzac pokrajinske življenske razmere v svoji *Comédie Humaine* (*Scènes de la vie provinciale*) in enako George Sand v nekaterih svojih romanih (*La Mare au Diable* 1846, *La petite Fadette* 1848, *François le Champi* 1850). Vojna 1870./71. je sicer za desetletja ovirala regijonalistično gibanje, a okoli 1890. se je začela za pokrajinsko

slovstvo nova doba, čas razmaha in procvita. Danes je že težko, nabrojiti število regijonalističnih pisateljev in pesnikov.²

Nemogoče je, potegniti natančno mejo med pokrajinskim in ostalim slovstvom, kajti regijonalisti ne obdelujejo samo regijonalističnih snovi, kakor tudi nahajamo pri drugih pisateljih cela dela ali posamezna poglavja, ki spadajo v regijonalizem. Balzac in Sand sta že omenjena, dodal bi še naturaliste: Maupassanta z njegovimi novelami, Daudeta (Nouma Roumestan, Tartarin de Tarascon), Zola (Germinal, Terre) itd.

Moj namen je, podati iz velike plodovitosti francoskega regijonalističnega slovstva zgodovino enega izmed njih, namreč bretonskega, prej pa hočem na kratko orisati Bretanjo, njeno zgodovino in prebivalce, v kolikor je to neobhodno potrebno za razumevanje bretonskega slovstva.

Bretanja (la Bretagne) je polotok na skrajnem severozapadu Francije in moli daleč v Atlantski ocean, ki jo obdaja od treh strani, tako da je klasična dežela morja, kar izraža tudi njeno staro keltsko ime Armor (ar = na, mor = morje). Bretonski pesnik pravi:

O Breiz Izcl, ô kaera vro! O Bretanja, o prelepa dežela!
Koat enn hé c' hreis, mor enn hé zro! Gozd v sredini, morje okoli!

Morje je v večnem boju z njenim granitnim obrežjem, ki je visoko, a razkosano, v večnem boju z njenimi prebivalci, ki so postali v njem močni, žilavi in imajo nekaj trdega, granitnega v svojem značaju. Bretanjo obdaja nebroj večjih in malih otokov in kleči, delo «divjega» morja, kakor ga navadno imenuje bretonska narodna pesem. Živahna domišljija naroda pripoveduje o celih potopljenih mestih, ki stojijo še danes nerazrušena globoko pod morsko gladino. V mirnih nočeh se čujejo njih zvonovi iz globočine. Ker-Is, Islente, Occismor so imena teh bretonskih Vinet. Bretonski pesnik Yves Berthou opeva Ker-Is:

Ces rocs prennent mille aspects de cathédrales
De tours et de palais et de remparts;
Et, dans l'horreur de ces ruines colossales,
Les trépassés sortent tremblants de toutes parts.

Ker-Is! Ker-Is! ô cité légendaire!
Ker-Is! c'est toi que contemplent mes yeux.
La lune, pâle, est pleine et faiblement éclairé
Ton peuple et tes palais mystérieux. (*La Lande fleurie.*)

² Kdor se zanima za slednje, naj si ogleda bogato zbirko Les poètes du terroir du XVe siècle au XXe siècle, textes choisis, accompagnés de notices biographiques, d'une bibliographie et de cartes des anciens pays de France par Ad. van Bever (Paris, Delagrave, 4 tomes, 1918—1921).

Te skale kažejo tisoč oblik katedral,
stolpov in palač in utrdb;
in v grozi teh kolosalnih razvalin
umrli vstajajo trepetajoč od vseh strani.

Ker-Is! Ker-Is! o praviljično mesto!
Ker-Is! tebe gledajo moje oči.
Luna bleda je polna in slabo razsvetljuje
tvoj narod in tvoje skrivnostne palače. (Stepa v cvetju.)

Morje je za Bretanjo neizmeren vir zdravja in bogastva. Prezbivalci so izborni mornarji, v jadrnicah se vozijo loviti polenovko na peščenine pred Novo Fundlandijo in Island.³

Notranjost Bretanje je valovito, slikovito gričevje. Večinoma so to pustinje, pokrite z bodičevjem, praprotjo in resjem, gozdovi, travniki in polja so bolj redki. Pomladi, ko je posuto bodičevje s tisoči majhnih rumenih cvetov, izgleda dežela kot neizmerno zlato valovje:

O printemps de Bretagne, enchantement du monde!
Sourire virginal de la terre et des eaux!
C'est comme un miel épars dans la lumière blonde.
(Le Goffic: *Le Bois dormant.*)

O bretonska pomlad, čar sveta!
Deviški smehlaj zemljé in vodâ!
Kakor bi bil med razlit v rumeni luči. (Spavajoči gozd.)

A ko pride jesen, se resje odene v ametistov cvet in v vijoličasti barvi žaluje narava za umirajočim poletjem.

V prastarih časih je pokrival vso Bretanjo ogromen hrastov gozd, stara tradicija ga imenuje Brocéliande. In s tem imenom nam stopi pred oči kralj Artus s svojimi junaki «okrogle mize» (Table Ronde), z Lancelotom in Gauvainom, vsa «matière de Bretagne», krog bretonskih epopej, ki so svetovnoznane in so jih posnemali skoraj vsi evropski narodi. Tako je že pred stoletji igrala Bretanja važno vlogo v francoskem in svetovnem slovstvu.

Poznejša zgodovina Bretanje je tesno zvezana z usodo Francije. Prišla je popolnoma pod njen vpliv, čeravno si je dolgo ohranila svoje svobode in privilegije. S Francijo je skupno pretrpela vse preobrate od stoletne vojne do francoske revolucije in svetovne vojne. Bretonci so danes Francozi, tudi oni, ki govore samo keltsko. To je rezultat večstoletnega razvoja. Separatizem se je sicer vedno ponavljal, a je brez pomena. Bretonski pesnik Michelet je rekel: «L'important, c'est d'être Français, sans cesser jamais d'être Breton» (Glavno je, biti Francoz, a nikdar prenehati biti Bretonec).

³ Ti mornarji se imenujejo Terreneuvas, oziroma Islandais.

Najznamenitejši možje, katere je dala Bretanja Franciji v prošlem stoletju, so: admiral Linois, zmagalec pri Algésirasu, waterlooški junak general Cambronne in pisatelji Emile Souvestre, Chateaubriand, Lamennais in Renan.

Število zavednih Bretoncev keltske narodnosti se je cenilo na približno 1,330.000 (torej malo manj kakor Slovencev), par stotisoč jih je med njimi, ki ne znajo nič, ali le prav malo francoskega. To so večinoma starejši ljudje, mladina se uči v šoli vse v francoščini. Bretonski (keltski) jezik je izgubil na vzhodu Bretanje že veliko ozemlja in le zapadna polovica dežele je še čisto bretonska. Ta jezik se deli v štiri narečja (le trégorrois, le léonard, le cornouail-lais, le vannetais), ki se precej razlikujejo med seboj.

Kakor je jezik razdeljen, tako je tudi Bretanja sestavljena iz majhnih zanimivih dežel, ki segajo od griča do griča, od fare do fare, kar izborna označuje bretonski pregovor:

Kant bro, kant giz,
Kant parrez, kant iliz.

Sto pokrajin, sto navad,
sto župnij, sto cerkva.

A skupaj je vendar velika, harmonična celota in narod, ki biva v tej deželi, ji je čisto podoben. Michelet pravi o njem: «Sur la terre de granit marche la race primitive, elle-même d'une finesse de caillou» (Po granitni zemlji koraka preprost rod, sam uglajen kakor kremen). A njegov rojak pesnik Le Braz, ki ga omenjam pozneje, mu dostavlja:⁴ «Michelet pravi finesse, a ne dureté (trdota), to je znak bretonskega naroda». Sirovost je tuja njegovemu značaju, kakor tudi nizkotnost. Duševna, srčna kultura je tudi pri neizobražencih na višku.

Pesnik Le Goffic pravi (L'Âme Bretonne. Paris, Champion, 1902, str. 1.) o svoji domovini in njenih prebivalcih tole: «Bretanja je dežela preteklosti. Nikjer niso običaji ohranili tako starinskega lica, tako globoko segajoče zastarele plemenitosti in čara. Na skrajnem koncu sveta v večnem somraku⁵ je življenje polno skrivnosti, duše so resne in vdane, kakor bi bile pod vtisom dvojne brezkončnosti, morja in neba. Na tisoče znamenj jasno dokazuje nadzemske vmešavanje ob vsakem času in v najnavadnejših stvareh. Človek ni sam svoj gospodar: koraka v nevidnem živem omrežju krepkih verovanj, ki vodijo vse njegovo življenje. Globoka originalnost te dežele se pa ne kaže samo v duševnem pogledu. Odkriva se tudi v njeni razdrapani in razriti zemlji, v tajinstvenih gozdovih, čudovitih grmadah skalovja, neskončnosti

⁴ V predgovoru k vodniku Guide Bleu: Bretagne.

⁵ Bretanja je dežela megle.

njenih pustinj in blede luči, ki jo ovija v daljni megleni pajčolan. Kakšno nasprotje z ostalimi francoskimi pokrajinami!»

Bretanja je polna starih kapelic in cerkva, zidane so, kakor vsa bretonska poslopja, iz večno trajajočega granita. Tenke konice stolpov, fino izrezljane, so nekaj posebnega. Razen tega stoji po deželi nebroj granitnih križev. Kristovo telo in križ sta klesana iz enega kosa. Večkrat je okoli križa cela Kalvarija iz granita, žalostna Mati Božja, štirje preroki, slike iz Kristovega življenja in trpljenja:

«Ar groaz e Breiz a zav ha fenn Križ v Bretaniji dviga svojo glavo
Beteg an env euz pep tranien.» do neba iz vseh dolin.

Bretonci so z izjemo par protestantov vsi katoliki, a njih vera je katolicizem prav posebne vrste. Vse se suče pri njih okoli problema smrti in življenja onkraj groba.

Yves Berthou, pesnik citirane balade o Ker-Isu, pravi o svojih rojakih: «Mi Kelti smo zašli s pravega pota. Rim in cerkev sta napravila iz nas tujce na lastni zemlji. Mi smo sinovi onih, ki so prinesli okcidentu civilizacijo, učenci druidov, vzgojitelji Pitagore. Toda postrigli so nam peroti in iztaknili so nam oči in sunili so nas z nogo v blato...»

Svetnikov, ki jih častijo v bretonskih cerkvah, ne nahajamo nikjer drugod. To so pobožni čudodelniki izza časov preseljevanja Keltov iz Anglije, svetci, ki jih ni kanoniziral Rim, pač pa narodovo oboževanje, n. pr.: Saint-Mathurin, Saint-Tupetu, o katerem bomo še pozneje čuli, Saint-Thégonnec, Saint-Herbot, Saint-Guirec. Vsak teh svetcev ima svojo cerkev ali pa vsaj kapelico (oratoire), in gotovega dne v letu se tu praznuje njegov «pardon», to je žegnanje, in takrat se od daleč na okoli zbere ves narod. Pardon je najprej cerkvena slavnost z veliko mašo, procesijo, litanijami in blagoslovom, večer pa je posvečen prosti zabavi in — žganju.

Pijančevanje, ki je močno razširjeno po Bretanji, vsebuje nekaj resnega, da, celó religioznega, česar tujec ne more dobro razumeti. Odtod njih mračne vizije, da vidijo in čutijo ponoči duše umrlih, imenovane «anaon», ki blodijo preko potov in pustinj in jih slišijo v ječanju vetra in šumenju listja.

Veter je za Bretonca nekaj skrivnostnega, nadzemskega:

«Ann avel a zeu deus a bell; Veter prihaja od daleč;
Dén na oar piou é ann avel.» Nihče ne vé, kdo je veter.

Okoli hiše tuli in joka in prosi v božjem imenu, naj ga puste malo k peči, da se ogreje. Pesnik mu odpre vrata in

Il m'a raconté son histoire,
Sa misère, son purgatoire.
Père ni mère il n'a connu;
Il ne sait où va son pied nu,
Ni d'où, nu-pieds, il est venu.

Une âme est en lui qu'il ignore,
Une âme innombrable et sonore;
Il la traîne par l'univers;
Elle est la chanson des blés verts
Et le rugissement des mers.

(A. Le Braz: *Chanson du vent qui vente.*)

Pravil mi zgodbo je svojih zmot,
revščino svojo, svoj križev pot.
Očeta, matere ne pozna,
ne vé, kam bosonog vihra,
odkod prišel je bos, ne zna.

Lastna duša mu je neznana,
brezštevilna je in ubrana,
po vesoljstvu žene ga;
pesem je žita zelenega
in rjoenje je morja.

(*Pesem vihrajočega vetra.*)

V vetru tulijo duše utopljenih mornarjev, vsa hiša ječi, vrata škripljejo, a vdove je strah:

Il vente, il vente! Sur leurs corps
De chair vivante,
Les caresses des baisers morts
Courrent en frisson d'épouvante.

Oh, le vent, le lourd vent d'hiver
Tout chargé d'âmes!...
Ceux qui se sont noyés en mer
Ne laissent plus dormir leurs femmes.

(A. Le Braz: *Les hantises.*)

Vihar vihra! Njih telesa
iz živega mesa
božanje mrtvih poljubov
spreletava v grozi.

Oh, veter, težki zimski veter,
prepoln duš!...
Oni, ki so se vtopili v morju,
ne dajo več spati svojim ženam.

(*Mora.*)

(Dalje prihodnjič.)

Miran Jarc:

Črni čarodeji.

(Nadaljevanje.)

Po dopoldanskem srečanju z Moljem, je dal ravnatelj Grozd avto kmalu ustaviti. Po drugi cesti se je vrnil v mesto. In šele proti večeru se je spet odpeljal na grad. Logar ga je takoj povedel k Mariji, ki je sedela v naslanjaču pri oknu in zrla na valovito pokrajino, ki so jo začele beliti prve snežinke. Neko omotično občutje je prevzemalo deklico, bodisi, da je motrila ples belih zvezdic, ali pa brezvoljno poslušala uspavajoče pripovedovanje vsevednega in prijetnega gosta, ki je umel dražiti njeno domišljijo z eksotičnimi bajkami in doživljaji in čaral pred njo daljne pokrajine tihih otokov s pravljničnim rastlinstvom, godbene noči s toplo žarečimi velikimi zvezdami, brezmejna morja, preko katerih drsi bolešno prepevanje mornarjev na samotno bežeči jadrnici... in zategla pesem ugaša v brezprostorju, potoneva v veličastno molčanje obzorij, kot da se preliva s svitom južnih zvezd v skrivnostno kadilo, ki ga pošiljajo milijoni človeških src v božanske višine obupnega koprnenja...

— Tako lepo celo Ivan ni govoril, se je Marija na tihem zavzela in pomislila, ali je res, da se je tako izgubil?... Grozd ji

je namreč povedal, da je Ivan član zarotnikov, ki so izzvali vstajo, da bi upropastili sedanji družabni red. Ravnatelj je presenetljivo spretno razpredel niti svojega načrta. Ko se je docela nepričakovano zvečer pripeljal na grad, je staremu graščaku takoj v kričečih in strašnih barvah naslikal položaj v mestu ter ga kot dobrega znanca naprosil, naj mu dovoli zavetišče za nekaj dni, «dokler se vihar ne poleže in da se nesrečni ravnatelj izogne podivjanosti plenečih tolp, ki razsajajo po mestu».

Kajpada ga je dobri Logar takoj z veseljem povabil. Ravnatelj je to priliko takoj uporabil, da je v obširno pripovedovanje «krvavih dogodkov» vpletel tudi Ivana Molja, ki ga je seveda — posebno napram Mariji in učiteljici — pomiloval, «da je sicer tako dostojni človek mogel pasti tako nizko... Nesrečnik, nesrečnik!»

Dekleti sta se zgrozili. — In tako se je Grozd že docela udomačil na gradu. Njegovemu bistremu očesu tudi ni ostala neopažena neobičajna prijaznost, ki mu jo je izkazoval stari Logar. Tudi je uganil graščakov račun: ta ravnatelj bi bil najvrednejši njegov naslednik in tudi pri Mariji bo našel odmeva, saj mu hči ne prikriva svojega nagnjenja...

Marijino stanje pa se je od ure do ure slabšalo. Niti v sanjah bi ji ne prišlo na misel, v kaki zvezi je prav za prav ravnateljjev prihod na grad. Polasčala se je je duševna trudnost... In ne prestano se ji je prikazoval trpeči obraz Ivanov, ki se je potapljaj in spet vzdigoval iz penečega se valovja fantastičnih podob.

3.

Ob določeni uri se je Ivan Molj, ki je ves čas presedel v bližnji kavarni, odpravil spet k Allanu & Co. in res našel omejnjeni dohod. Sel ga je odvedel v drugo nadstropje in mu pokazal iskano sobo. V tej čakalnici je bilo zbranih že mnogo gospodov, ki jih je Molj le navidezno poznal kot uradnike tega podjetja. Pogovarjali so se o docela brezpomembnih stvareh, kot da jim zdaleka niso mar dogodki v mestu. Šele ko so zagledali Molja, so se začudeni ozrli. On pa se je sklonil k sosedu in ga vprašal po Rubinu.

«Seveda ga ne poznate,» se je mož nasmehnil, «tudi mi ne. Šele včeraj je menda dospel v naše mesto.»

Koj zatem je vstopil v sobo sluga in prosil gospoda Molja, «naj mu sledi».

Ko je stopal Molj po električno razsvetljenem razkošnem hodniku, ga je mučila drhtavica, ki je ni mogel ovladati. Zdelo se mu

je, da je zdaj popolnoma predan tajni sili nekega nepoznanega človeka, ki ima z njim izvestne namene. Šele zdaj se je, dasi nejasno, zavedal svojega usodnega koraka, ki ga je storil s pristopom med te zagonetnike. Sluga mu je odprl visoka vrata, za katerimi je bilo treba še odgrniti težko baržunasto zaveso.

Molj se je videl v izbranem salonu v zelenem svitu, ki je lil od skupine žarnic, umetniško izdelanih v obliki rož, pritrjenih na marmornatem stebričku. Sobo so prevejali omotični vonji čudovitih cvetlic v japonskih vazah, ki so bile razpostavljene v umetnem neredu po mahagonijevih mizicah.

Za pisalnikom, zastrtem pri oknu s široko modro zaveso, je sedel gospod srednjih let z gostimi črnimi lasmi in prav tako brado. Iz oči mu je sijal prodiren, pa nenavadno miren pogled. Vsa njegova postava je izražala odličnost in dostojanstvo.

Molj se mu je približal s komaj slišnimi koraki po mehkih modrih preprogah ter se mu predstavil. Rubin mu je velel sestiti in izvlekel iz predala sveženj listov, po katerih je začel naglo iskati.

Molj se možu ni upal pogledati v oči: Ko ga je tako videl med najrazličnejšimi električnimi pripravami, odkoder so vodila gosta žarkovja žic v drugo sobo in v tem prostoru z obilico razkošnih predmetov in slik, ki bi vsekakor bolj pristojale damskemu salonu, se ni mogel ubraniti tesnobe, ki je vela od skrivnostnega predsednika. Obenem pa se je neprestano izpraševal: «Ali že nisem nekoč videl tega obraza? Prav teh oči? ...» Toda zaman se je izkušal spominjati.

Nestrpno je čakal, kdaj in kako ga tujec nagovori.

Tedaj pa je Rubin vprl svoj pogled v Molja in ga vprašal spet po imenu ter mu čital iz lista razna vprašanja in odgovore — nekak obris Moljevega življenja, kot ga je moral vsak član sestaviti.

«Torej,» je Rubin začel z nenaravno temnim glasom, «kot vidim, ste vi svojo srečo že poizkusili na vseučilišču kot medicinec, nadaljevali potem svoje tozadevne vežbe na bojišču in v ujetništvu in se nato dve leti ukvarjali s poučevanjem dece. Potem ste se zatekli k nam. Zanimivo! Povod? Kakor mi je sicer vaše osebno življenje neznano, stavim, da se nisem zmotil, če trdim, da ste gotovo mnogo razmišljali o zmislu življenja, čigar nezmislne udarce ste prebridko čutili na lastni koži, tem bolj, čim vneteje ste izkušali doseči ravnovesje med sabo in današnjo človeško družbo. Tudi vas je moral osupniti vedno bolj padajoči ugled kulturnih vrednot in nevzdržno, da ne rečem obupno stanje

duševnih borcev za človeštvo. Včlanili ste se pri nas kot stotine drugih in požrtvovalno ste pisali in prepisovali kopice listin v tuji pisavi. Toda skrbne oči preglednikov so videle v vas nadarjenega človeka s posebnimi zmožnostmi, ki jim dolgujete zahvalo, da smo vas zdaj odlikovali — z onimi tovariši vred, ki ste jih pravkar videli v čakalnici — s povabilom k udeležbi današnjega odločilnega sestanka v glavni dvorani. V vas zaupam in tudi vi se zavežite, da ostanete še nadalje v vsakem oziru neomajno in zvesto naš pristaš!»

Molj je vstal in svečano obljubil, da bo vztrajal do konca. Segla sta si v roke.

«Da, vztrajati treba do konca... v tem duhovnem boju,» je posebno poudaril Rubin, «kajti s takimi sredstvi, kot oni na ulici, mi ne delujemo!»

Molj je osupnil: torej vendarle niso današnji dogodki v zvezi z Rubinovim nastopom?

Rubin pa je nadaljeval: «Morda me še ne razumete docela, toda pri seji, ki se začne vsak čas, boste zvedeli podrobnosti. Za zdaj sva končala. Počakajte spet v čakalnici, dokler vas ne pokličejo v dvorano. Tačas pa si ogledjte tole knjižico.»

Zagonetni predsednik je Molju ponovno segel v roko ter mu izročil v dar v srnje usnje vezano knjigo «Pajčolan boginje Maje».

Molj se je vrnil v čakalnico, sedel k mizici in začel ogledovati razpravo, ki mu je budila silno zanimanje.

Opisane so bile različne vaje, ki pospešujejo razvoj domišljije. Tako n. pr. se je bilo treba uriti v predstavljanju kovinskega novca v vsej podrobnosti in si predočevati njegovo rast do plošče z večkilometrskim premerom. Sledili so slični poizkusi s predočevanjem cvetlic, dreves, ki so ti morala v domišljiji zrasti v nadnaravno višino. Nad vse presenetljivi so bili vzgledi z barvami. Tako so bile opisane vaje v zamikanju v rdečo, žolto, zeleno ali modro solnčno svetlobo, ki naj bi izzvala celo temu odgovarjajoč telesni občutek. Na poslednjih straneh je našel Molj celo slučaje, ko je mogel «učenec» samo ob pogledu na fiziognomijo kakega Napoleona, Bismarcka, Rockefellerja... sam občutiti v sebi sile, ki so jih izražali ti redki zemljani.

Strme je odložil Molj knjigo, ki mu je izzvala najdrznejše zamisli ter mu razkrila veličasten pogled v življenje. Zazdelo se mu je, da je našel ključ, ki mu odpre sleherna vrata na poti v blestečo bodočnost. — —

Medtem pa so se v čakalnici že zopet vsi zbrali in električni zvonec je rezko zabrněl.

Vstopili so v blestečo dvorano. Ko so posedli po klopeh v polkrogu, je vstopil na oder — Rubin. Nekaj trenutkov jih je pozorno motril, kot da hoče vsakega posebej prepojit z omotičnimi žarki svojih pogledov, nato pa je začel s posebno mirnim, nizkim glasom, ki ga je stopnjema ojačeval in dvigal, dokler niso njegove besede odmevale po dvorani ukazovalno kot ognjeni meči in se neizprosno sekale v dušo slehernega poslušalca.

«... Gospodje, ali ste sploh vedeli, kako je vaše opravilo in kako važnega pomena so spisi, nad katerimi ste se morda že nejevoljni sklanjali ure in ure, dan za dnem? Morda ste nekateri celo ugibali, da služi skrivnostna pisava za dopisovanje med zarotniškimi krožki in družbami, ki delujejo po vseh mestih naše države. Niste se motili. Res je: pisava je imela namen prekriti vsebino, kajti glavna naša naloga je bila, ohraniti vsak naš ukrep tajen. Domišljija vam je morda celo odgonetala prikrito vsebino in menili ste razbrati ukaze za napade na predstavnike današnjega trinoškega vladnega sistema. Toda, dragi, bili ste v usodni zmotil! Kajti vnovič si zapomnite, da mi ne delujemo z bombami, bodali, puškami in topovi! To slabotno orožje radi prepuščamo vsem onim, ki se še niso dvignili nad stopnjo živalskega življenja, ki še niso v sebi razkrili in doživeli duha, njega brezmejno vsevlast in vsemoč. Mi ne trepečemo pred nasiljem vojaštva in se ga tudi sami ne poslužujemo, kajti z nami so v zvezi vse druge velesile, o katerih se niti najdrznejšemu današnjemu anarhistu ne sanja. Zavrgli smo vse strupene pline, smodnik, dinamit in ekrazit so le otročja igrača v primeri z našim strašnim razstrelilnim sredstvom, ki ne uničuje samo teles, temveč — duha! In to sredstvo, moji zvesti, je — misel. To je misel, ki jo je rodila nadčloveška volja in ima moč, da se uresniči v vsej vseobsežnosti, da bi pred posledicami vztrepetal celo najrazvratnejši fantast. Toda, začudeni mi boste zdaj očitali: v kakem nesoglasju pa so moje besede z današnjimi dogodki, ki so bili izraz nasilja in razpaljenih strasti, da ste se nehote vprašali, ali so morda novi «rešitelji» kaj boljši od odstavljenih gospodarjev? Nič niso boljši, kajti vse njihovo divjanje izvira iz slabosti in strahu. Človek moči ravna povsem drugače: miren je, celo smehlja se, pri tem pa nasprotnika neusmiljeno zgrabi in vrže v ječo, ne njegovega telesa, temveč njegovega duha. Ali ste si že pozorno ogledali v zrcalu svoj duhovni obraz, da boste mogli razumeti moje besede? Ste že izpili čašo trpljenja do dna in kljub temu ohranili še nasmeh in ubranost?

Vedite, da so današnji dogodki v prav rahli zvezi z delovanjem tako zvanih Allanovcev. Kolikor vem, so te povzročili docela drugi zarotniki, ki spadajo po načinu svojega delovanja še v srednji vek. Da pa smo zadnje dni včlanili toliko morda nezanesljivih koristolovskih oseb, ter se zdi, da je ta, do zdaj uspešna vstaja delo naših, vam moram pojasniti dejstva, ki vas bodo neobičajno presenetila. Spomnite se, kako ste prepisovali one zagonetne listine. Za to opravilo je vsakdo prejemal visoko plačilo. Vidite, naša prva dolžnost je, da zagotovimo svojim zvestim čisto neodvisen obstoj. Toda vse vaše dosedanje delo je bila le — krinka, ki smo jo morali rabiti za tem uspešnejše delovanje, da uresničimo prej ali slej resnični duhovni preobrat, ki nam omogoči, da se polastimo vseh panog kulture in razvijemo vsepovsod svoj prapor.

Veste, kaj je vsebina onih tajnih spisov? Nič drugega kakor — nedolžna berila! Da, razumem, čudite se. Glejte, lahko bi se namreč zgodilo, da bi prejšnji mogotci — zdaj ni več te nevarnosti — pri nas uvedli preiskavo, ki smo jo celo želeli. V tem slučaju bi bili člani obvarovani vsakih posledic, saj so njih vpisi uničeni. Policija bi torej dobila v roke le spise, ki smo jim nalašč privedjali ključ. In mislite si njih razočaranje, ko bi razkrili namesto namišljenih, državi nevarnih dopisov — nedolžna berila! Toda še vseeno bi lahko sumničili, da se za tem skriva še kaj opasnejšega. Ali mi smo tudi v tem oziru zavarovani: raztrosimo govornice in uprizorimo celo navidezno izdajstvo, češ: to nezmislno početje je povzročil neki pustolovski ameriški milijonar, ki je na ta način omogočil zaslužek več sto revežem, sebi pa izvirno veselje. Skratka, vedite, da je bilo vse vaše dosedanje opravilo zgolj pretveza, ki se je bomo po potrebi morda še nadalje posluževali. Toda naša zarota obstoja vse drugod. Omenil sem že, da gre za duhovno nadvlado in če dosežemo to, nam bo vse ostalo navrženo.

Prilično vem, koga imam pred sabo in tudi da je vsakdo izmed vas posegel z mislijo vsaj nekoliko globlje kot vsi oni povprečniki, ki hodijo samo po zemlji. Toda nam ni še dovolj, da verujemo v bivanje duha in v njegovo vseoblast, mi moramo sami v sebi razviti zmožnosti, s katerimi hočemo pritegniti nase vse tajne sile vsemira. Premagati moramo sebe in združiti misli v eno samo: z neizprosno logiko razuma in neodoljivo voljo moramo vsiliti nasprotniku svoje zahteve. Ta naš nasprotnik je prav za prav slaboten, ker sploh ne ve za to čarodejno sredstvo in zato nam je zmagata zagotovljena. Vsakdo mora brezpogojno ...»

V tem hipu pa je govornika prekinil naglo vstopivši sluga, ki je javil, da ga nujno kličejo k telefonu. Med poslušalci je nastala napetost. Ko je Rubin odšel, so se vsi pritajeno razgovarjali; vtis njegovega govora se je čital z obrazov...

Čez par minut se je Rubin vrnil. Okrog ust mu je igral lahen nasmeh. Vsi so slutili, da jim razodene nekaj nad vse važnega. On pa je mirno kot prej stopil na svoj prostor in hitro nadaljeval:

«Za sedaj vam bodo zadoščale knjižice, ki sem vam jih razdal. Vsak teden se sestanemo na določenem kraju, da se pogovorimo o uspehih. Omenim le še, da imamo brate po vsej Evropi, ki so še z nami vred pripravljali na gigantski boj v bodočnosti. Zdaj naj zaključim, kajti pravkar sem pri telefonu izvedel od osrednjega odbora, da se je vladinovem posrečila protirevolucija in v najkrajšem času zasedejo naše mesto ojačene vojaške čete!»

Med poslušalci je zašumel nemir.

«Gospodje, to je vendar za nas brez pomena; kajti naše delo se odigrava v skrivnostnem carstvu duš. Mirno se razidite in pripravljajte se varno in tiho po smernicah, ki sem jih vam dal. Bodite brez skrbi: nikogar izmed vas ne pozabim! Ostanite zvesti, neomajni in neizprosni!»

Vsakemu posebej je podal roko. Zamišljeni so zapustili dvorano. Par minut kasneje se je Rubin z vsemi važnimi listinami odpeljal v avtomobilu neznanu kam...

Molj je še pravočasno dospel do svojega stanovanja, kajti prav tedaj je začul vojaške signale. —

Po izpraznjenih ulicah so odmevali težki koraki pehote. Nad mestom je bilo proglašeno obsedno stanje. —

4.

Utrujen od prekipevajočih dogodkov se je vsedel Molj v star naslanjač nasproti ogledalu. Skoro prestrašil se je svojega obraza. Po vsem telesu ga je mrazilo in oledenele roke je topo položil na kolena ter se naslonil nazaj, izkušajoč zatreti v sebi prav vsako misel, da bi se docela umiril. Toda čim bolj se je zdel telesno onemogel, tem bolj je vrel v njegovi duši tok premišljanj in ugibanj.

«Ali sem zbolel?» se je vznemiril.

«Kam me zavede to življenje? Ali nisem zmirom nesrečnejši suženj nekega krutega gospodarja, ki mu sploh imena ne vem? Morda je moja bodočnost še sijajna in bleščeča, morda pa me neso noge v vedno hitrejšem diru v strašen prepad. Allanovci... vstaja... Rubin... zagonetna posvetovalnica... Kot mora so

legale nanj te slike in zazdelo se mu je, da tava v strašni temi izgubljen, osamel in preganjan. Noč pa je vse gostejša, vse mrzlejša in vsaka stvar izžareva grozo, ki mu ustavlja korak in mu oklepa roke z nevidnimi verigami; vse telo mu dreveni, okame-neva in le strah, strah pred vsem veseljstvom, pred samim seboj, je še edini izraz življenja v njem.

Pa se je zganil in se začuden ozrl, kot da se je prebudil iz mrzličnega polsna. Spet je ugledal v zrcalu svoj molčeči obraz, ki ga je barvala luč z mrtvaško bledoto in stopnjevala grozničav soj široko razprtih oči...

«To sem jaz? ...» je osupnil, «ali ni to tujec, ki me sovraži, zalezuje, straši? Ah, blaznost! Ali sem bolan, da se me polašča taka bojzljivost? To je vendar Ivan, oni dobri, zaupljivi Ivan!»

Zrcalni obraz se je trudno nasmehnil, kot da sam ne veruje Ivanovim besedam. Tedaj pa se je Molj spomnil davne podobe. Svojega stalnega, a že pozabljenega pripeva neskončne uspavanke: selski dvorec v zahajajočem solncu... na verandi sedi deklica s knjigo v roki in čita... poleg nje se igra mačica...

«Marija! Marija! Ti, nedosežna boginja pokoja in tihe sreče! V tvojem zavetju pošumevajo stoletna drevesa in od gozdov plove vsepozabljenje. Molči pokrajina v solncu in mesečini, ne bije ura, na duri ne trka nemirni, nočni potnik... le uspavajoč pogovor, le molitev dveh duš se glasi v tišino brezčasja in brezprostorja. Vsaka ptica zloznanilka obnemore na begu do tvojega domovanja in tvoja misel se pri tem izpremeni v struno, ki podrhteva ob dihih nezemskih pokrajin! Marija, tolažnica mojega blodečega duha, kam se je zagledala tvoja duša? Kdo je oni zli duh, ki je zdaljšal razdaljo med nama v število dolgih, dolgih let?»

«Dolgih, dolgih let?» In Molj se je domislil, da je preteklo komaj dvanajst ur, odkar se je poslovil od nje. Tedaj pa se je tudi spomnil včerajšnjega mračnega večera, Marijine boleznosti in — današnjega srečanja z Grozdom.

Grozd!

V domišljiji je nenadoma zrastel pred njim v nadnaravno postavo, v vtelešeno sovražnost življenja samega.

«Kot izgubljeni sin blodim v tujini in neznanu ljudje mi s svojimi razodetji kot z opijem uspavajo vest, ki me kliče: vrni se, vrni se nazaj! Na moji domačiji pa bo zakraljeval ravnatelj Grozd... na vrtove mojih davnih sanj bo stopil brezobzirno... iz sten tihe grajske sobe še niso izdehteli dihi mojih besed, a že jih bo prekril izliv vsiljivčeve volje. — Peljal se je v avtomobilu, ponosen, drzen, kakor da je zanj že pripravljena svatba. Jaz pa,

ki sem sin onih gozdov, poljan in parkov, sem odhajal samotni kakor deseti brat in ponižno sem se moral kraj ceste umakniti visokemu gospodu...

Zakaj... zakaj...?

Ker je on ravnatelj, ker grabijo njegove misli in roke po zlatu, ker se jaz potikam po odljudenih cestah in se shajam z ljudmi, ki morajo nositi krinko in se pogovarjati za zaklenjenimi vrati. Kdo je oni odločevalec usode, ki je meni odmeril nestalnost, revščino in mi kot v zasmeh navrgel živo srce, trepetajoče in razpaljajoče se že ob soju pravljličnih sanj — njemu pa je nasul moči, bogastva in mu dodal še kamenito srce, ki oživi šele v požaru najviharnejšega življenja.»

Tako se je izpraševal Ivan Molj, zagonetni zrcalni obraz pa mu je očitajoče odgovarjal:

«Kdo je bil tisti, ki so ga odslovili iz službe, ker ni poznal reda in točnosti, ker je rajši prisluškoval žvrgolenju jutranjih ptic, pogovarjanju dreves, smehljanju potočka... kdo je bil tisti, ki je z željami in mislimi obsegel vso nebesno oblo, posmehoval pa se je onim «sužnjem», ki so vse dni in noči kopali zlato rudo dela? Kdo je bil tisti, ki se je umaknil iz vrst delavcev in prepustil svoje mesto drugemu? Ti, Ivan Molj — ti sam, sam si oni sovražnik, ki si odločuješ neznano usodo. Sebe obtožuj in obsojaj!»

Molj pa mu je razljučen odgovarjal:

«Ali nisem stal tudi jaz v vrsti delavcev in umaknil sem se šele, ko sem uvidel, da se mi življenje navzlic mojim naporom roga? Grozdu pa se je samo zahotelo lepega gradu in Marije...»

Obraz mu je odvrnil:

«Ali ti je tako točno znan namen ravnateljčevga prihoda na grad — in če tudi, ali si gotov njegovega uspeha? Toda, kaj veš, ali je namen tvojega življenja postati Logarjev naslednik? Moj dragi, pomen življenja je prezagoneten, da bi mogel osebno srečo, ki jo najčešče zahteva naše samoljubje, istovetiti s pravim namenom, ki se posamezniku morda šele pozno razkrije. Kar si zadnje čase doživel ob Mariji, ti vendar dovolj jasno govori, da je tvoja trdovratna zahteva po uresničenju neke navidezne sreče le usodna samoprevara, ki ti slepi pogled za nove možnosti udejstvovanja. Dokler ostaneš suženj lastne domišljije, boš nezmožen za najmanjši korak, ki bi te privedel na novo pot...»

«Molči, molči, izkušnjavec,» je zaklical Molj, a se skoro prestrašil svojega lastnega glasu, ki mu ni nihče odgovoril. —

V sobo se je od vseh strani plazil mraz...

«Kaj je to, da se razgovarjam s samim seboj?» je zavpil in naglo vstal, kot da se hoče umakniti neizprosnemu sodniku v ogledalu.

Na mizi je zagledal knjigo, ki mu jo je podaril Rubin. Polastilo se ga je vedro čuvstvo in zaupanje. Začudil se je obupanosti in duševni onemoglosti, ki se ga je ravnokar lotevala, obenem pa se je domislil, da mu utegne ta «poklic» koristiti tudi pri prenovitvi človeka v njem, ki bo z okrepljeno voljo in močjo uničeval vse protisile.

Sedel je k mizi in odprl knjigo. Toda komaj je prelistal nekaj strani, je spet nestrpen vstal in začel hoditi po sobi. Ponovno se je spomnil Marije.

«Morda pa sem vendar preveč črnogled,» se je tolažil. «S svojim vihravim obnašanjem sem dekleta odbil od sebe, toda mar mi ni mogoče vprav po sedanji poti doseči ravnovesja, ki mi bo razbistrilo bodoči položaj? In če me Marija vidi prerujenega...»

Toda tem mislim se je slednjič le nasmehnil: «Kako otroške načrte zamišljam.»

V duhu je videl včerajšnji prizor na gradu, ki mu je vendar dovolj jasno govoril, kako sanjsko in nezdravo je njegovo hrepenenje.

«Toda čemu, čemu mi ni mogoče umoriti teh pekočih želja?! Kaj si mi ti, dekle, da vstaja tvoja podoba kot tajnostni privid na obzorju, ki ga žarko razsvetljujejo krvavi plameni vsečloveškega trpljenja! V teh trenutkih, ko bi moral trepetati za usodo tisočih bratov in sestra, ki obupno trgajo strašne verige telesne in duševne zaslužjenosti, ko je vsakdo prenehal biti poedinec in se je misel, čuvstvo, glas slehernika prilagodil vseobčemu zboru prosečih, jokajočih, vpijočih, zdaj se prav tako kot iz družbe izobčeni izgubljenec lovim za prikaznijo, iztezajoč roke po njej, daljni, daljni, nedosežni! Ali je ona sploh zemsko bitje, ali ni morda zagonetna vtelesitev višjega miru in ubranosti, spomin na blaženost, ki sem jo doživljal kot otrok, ali pa slutnja, ki jo uresničeno skrivajo neznani vekovi prihodnosti, svet brezčasnosti in pokoja, ki za njim koprnimo zemljani — sužnji viharnega bega skozi vsemir doživljajev...»

Ali spet se mu je porogal ravnatelj Grozd in misli so se razvile v obratnem loku nazaj. Vse njegovo premišljevanje se mu je zazdelo bolešno iskano in «izumetničeno».

«Marija je ženska kot njene sovrstnice, le njena občutljivost ji vdaja neki poseben videz. Toda kakor je ljubila pogovore z menoj, tako ji bo zdaj dobrodošel ravnatelj Grozd, ki me v

marsičem preseza: spoštovan, odličen gospod je. — Moje hrepenenje se koncem koncev prav nič ne razlikuje od — želja, ki se zbude vetrnjaku ob prvi natararici, le da se jaz ogrinjam v razkošne halje najzamotanejšega modrovanja. Ali nisem le igračka docela nagonskih sil, ki se pri meni, človeku, pač javljajo v vse varljivejši obliki kot pri — živali...»

Tedaj pa je Molja mahoma prekinilo trkanje. Komaj se je okrenil k vratom, že je vstopil — orožnik.

Vljudno mu je izjavil, naj mu po višjem ukazu sledi.

«To je Grozdovo delo!» se je Molj zgrozil in stisnil zobe.

Nekaj trenutkov kesneje je izpred stanovanja oddrdral avto z aretiranim Moljem. (Konec prihodnjic.)

Li-Tai-Pe-Mirko Pretnar:

Slutnje.

Murva z listjem se je že odela;
 kje si, zemlja, svoje cvetje vzela?
 «Nikdar več se moj gospod ne vrne,
 prej objamejo me sence črne.»
 Pomladanski vetrič skozi zastor diše:
 «Kam z boljó bi?» dekle v solzah vzdise.

Književna poročila.

Jurčičevih zbranih spisov III. zvezek: Kloštarski žolnir. Deseti brat. (Konec.)

V literarnem u v o d u razpravlja prof. dr. Prijatelj z njemu lastno akribijo o spočetku, zasnovi in slovstveni osebnosti obeh Jurčičevih spisov. Z zanimanjem in s pritrjevanjem sledimo njegovim izvajanjem, ki že kot taka svedoča čita o pomembnosti obeh spisov. To seveda ne izključuje, da bi tu in tam ne bili drugačnega mnenja. Ne morem na primer pritrjati urednikovemu očitku (str. VIII), da je največja psihološka hiba v «Kloštarskem žolnirju» utopitev patra Avguščina, češ, docela neverjetno je, da bi se vsled ran oslabljeni inženir šel voziti s čolnom (nekam pedantičen se nam zdi urednikov argumentum ad hominem: «Naravno bi bilo, da bi čim prej izkušal priti domov v posteljo!»), in takisto neverjetno, da hoče prior stopiti v čoln k inženirju, dasi ga pozna kot strastnega nasprotnika. — Po mojem mnenju je i prvo i drugo dovolj utemeljeno. Baš telesne rane, ki so ga le trenutno omamile, so vnele v inženirju vso strast, in vroča kri mu je tem bolj zavrela, ker je bil prepričan, da zdaj pozna pravega povzročitelja. Ta strastni in romantični junak, ki ga od te strani ostro riše urednik na str. VI., naj bi šel zdaj, ko v njem vse vre, domov v posteljo? Kako mu je pač vzklopela strast in se mu je napela vsaka mišica ter so se mu potrojile moči, ko je nepričakovano pred seboj zagledal

domnevnega svojega smrtnega sovražnika, namišljenega zahrbtnega ubijalca! Na drugi strani pa je na mesto dospel prior z izrecnim namenom, da govori odločilno besedo z inženirjem, zavedajoč se plemenitosti svoje misije, a brez slutnje, kaj se je medtem zgodilo, ves utopljen v gorečnost svojega poklica, na tihem morda tudi poslušajoč očitke slabe vesti. Katastrofa je neizogibna, je utemeljena.

Ni pa dr. Prijatelj poudarjal tragične krivde priorjeve. Jurčičeva umetniška dolžnost je bila, da priorja ne dá utopiti samo zaradi snovnosti romana po načinu kolportajskih. Ta krivda res obstoji. Pa ne morda, kakor se zdi na prvi pogled, vsled načelnih razlogov odpora proti združitvi inženirja s Katrico; ta odpor je bil priorjeva dolžnost; ampak v načinu in v sredstvih tega odpora, ki kažejo, da je prior kljub vsej svoji učenosti in zunanji obliki v afektu pokazal pristno naravo — kmetja. Pomislimo, kako naročuje prior hlapcu Miheljnu, da naj odganja inženirja od hiše (str. 32.): «Kakor tatu, tako ga zapodi, kadar ga boš videl blizu. Ako se ne pobere zlepa, vzemi še dva hlapca in zapodite ga s preklo». Tako govori visoki dostojanstvenik! Tej prav kmečki justici pa še pritakne kmetško-naivno previdnost: «Samo varujte se, da ga kateri preko glave ne udari, in sploh sila naj bo zadnja». Res, inženir ne ve za to naročilo, on o njem le sklepa, vedeti ga ne sme; vemo za nje pa mi; zato se nam ne zdi čudno, da inženir za tisti sirovi napad drvarjev prisoja odgovornost priorju. Ve za to svoje naročilo seveda tudi prior, in omenili smo že, da ga, dasi to ni povedano, peče vest, osobito ko vidi, da se je pri inženirju v glavni točki, glede čistosti njegovih namenov napram Katrici, zmotil. — Glavna razvojna hiba romana pa leži po mojem mnenju baš v inženirjevem značaju, v romantično idealni strasti do kmetškega dekleta, in to pri možu, ki ima dovolj, rekli bi, preveč izkušenj za seboj. Problem: fino olikan mož si jemlje nevesto s kmetov, je prijel Jurčič kaj površno. — Vse drugače se je lotil dr. Tavčar («Cvetje v jeseni») tega težkega problema. — Rešil pa ga je — kajpada drugače — z grčavo doslednostjo Rosegger v zgoraj navedenem spisu. — Tragične krivde ne nosi na sebi naš inženir nikake, ampak pravo krivdo; zato nas njegova usoda nič ne gane.

Za «Desetega brata» je dr. Prijatelj zbral vse pripomočke, da presojamo nastanek, zasnovo in pomen romana. Najbolj bodimo uredniku hvaležni, da je vzel v zaščito izvirno samostojnost Jurčičevo. Res spada tudi med nalogo slovtvenih zgodovinarjev, da iščejo vezi med raznimi literarnimi deli in odkrivajo morebitno medsebojno odvisnost; ne morejo pa biti dovolj previdni z očitkom nesamostojnosti, sploh z dalekosežnimi sklepi. Odkar je dr. Mahnič, in sicer z agresivnimi nameni, očital Stritarju odvisnost od Schopenhauerja in pri «Gospodu Mirodolskem» od Goldsmitha (Rimski katolik I, 362—374), se pri nas od take vsebinske sličnosti sklepa često prehitro na nesamostojnost. Obično pa se bo preiskovalec moral zadovoljiti s konstatacijo sličnosti.¹

¹ Baš v zadnjem času smo izvedeli več takih opozoritev. V «Kritiki» 1922, str. 466, opozarja Vladimir Lunaček, da je imel Mažuranić za «Smrt Smail-age Čengijića» vzor v Byronovem «Corsarju», a pri obeh je «glavna tendencija dijametralno različna». — V prvi številki Doma in sveta, 1923, str. 25, navaja dr. Pregelj, da je Aškerčeva «Vojakova nevesta» po Bürger-Prešernovi «Lenori», «Mrlič na morju» po Puškinovem «Utopljenecu», a «Godčeva balada» je nastala morda prav slučajno ob Aghazijevi sliki (v Hausschatzu 1880, str. 357), ki nam predočuje dva ciganska godca ob razpotju pred volkom». — V isti

Pravo je zadel dr. Prijatelj, da (str. XXII) poudarja Jurčičevo samostojnost napram Scottovemu «Starinoslovcu», ki ga je Jurčič seveda dobro poznal, češ, «Deseti brat» je «krepko izviren plod Jurčičeve umetniške invencije»; iz Scotta pa vidimo pri njem po Levčevem izrazu le «remiscence». Še bolje, se mi zdi, je zadel Stritar razmerje, pišoč (glej str. XXV): «Jurčič... je bral... z gorko dovtzetnostjo nedosežnega Scotta in bral ga je s pridom... Učil se je po njem, ali posnemal ga ni. Ohranil si je svojo lastno, krepko individualnost». — To dokazuje s podrobnim primerjanjem naš urednik.

Z vso pravico imenuje dr. Prijatelj (str. XXXIII) «Desetega brata» «epohalen pojav» in ga štiti proti preostri zasebni Levstikovi kritiki. Po mojem mnenju ga štiti celo premalo. Saj smemo vendar enkrat povedati, da Levstik, ki ni poznal mirne objektivnosti in je bil vseskozi apriorist, ni mogel biti pravičen kritik; tega se je tudi sam zavedal. Kako krivo je sodil «Desetega brata», spoznamo z začudenjem iz njegove presoje Kvasove osebnosti; v Kvasu vidi namreč Levstik — glavnega junaka (str. XXVIII); to je dr. Prijatelj seveda popravil in (str. XXXIV) glavnega junaka, Martinka Spaka, globokoumno označil kot «visoko kreacijo našega trpinčenega naroda». Ni pa v «uvodu» postavljen v primerno luč močni dvojni motiv: zapuščene neljubljene matere in še nesrečnejšega zapuščenega otroka, motiv, ki ga je Jurčič s prav žensialno spretnostjo porabil v psihično poglobitev značaja glavnega junaka in ga zaeno s spretno, vprav umetno tehniko razpletal v vzorni, do konca napeti ekspoziciji. V tem pogledu je roman klasičen! Ni tu mesto, da bi podrobno različili Martinkov značaj, plod tudi podedovanega greha, ter opozarjali na sorodnost z «usodnimi dramami»; rečemo pa lahko, da so dobro utemeljene tudi tiste poteze, ki jih dr. Prijatelj (na str. XXXV) graja kot prisiljene ali neverjetne.

Pričakoval sem tudi, da bo dr. Prijatelj končno osvobodil Jurčiča tistega udomačenega, prvotno Levstikovega očitka, da se mu je značaj Manice (ker gosposkih žensk baje ni poznal) ponesrečil, češ, 24letna Manica je za Kvasa — prestara in se v svojih zrelih letih ni mogla zaljubiti v mladeniča istih let. Mi pa pravimo: tisti v resnici ne pozna ženstva, kdor kaj takega Jurčiču očita. Le romantični zaljubljenici si izbirajo za svoje junakinje 16letna dekleta, sigurno, ne da bi imeli prilike si pobližje ogledati bitje in žitje — da se tako izrazim — take punice. Izkušnja kaže, da si posebno dorasli gospodje pisatelji izbirajo radi prav mlade izvoljenke junakinje; da spada med nje v življenju in poeziji tudi Levstik, tega še leta 1866. sicer niso vedeli. — Kakor v življenju leta ne doočajo starostnih in mladostnih čuvstev, tem manj v poeziji. Lahko je dekle s petnajstimi leti v gotovem zmislu bolj «zrelo» kakor tridesetletna žena; a štiriindvajsetletna Manica je mogla in je v njenih okoliščinah kar morala čuvstveno biti še sveža — kakor kaka mladenka v najprvem cvetu. Sicer pa je tudi vloga, ki ji jo je odkazal pisatelj, zahtevala naposled preudarne odločnosti; premlada deklica bi v resni življenski priliki zmogla kvečjemu znano dekliško trmo.

Dragocene, od prve do zadnje, so urednikove opombe k obema spisoma.

Dr. Jos. Tomišek.

Številki Doma in sveta, str. 30, domneva dr. Debevec, da je na dr. Tavčarja vplival Spielhagen z risanjem predmarčne dobe in z mržnjo napram modri krvi (Problematische Naturen 1860), ali Auerbach (Neues Leben 1852) z isto tendenco, ali morda (seveda glede «Visoške kronike») Meinhold z romanom «Bernsteinhexe» (1843), kojega ozadje je tridesetletna vojna in kjer se pripovedovanje vrši v obliki kronike s starinskim jezikom.

Stanko Majcen: Za Novi rod. Izdala in založila Naša založba, Trst, 1922.

Bral sem pred kratkim, da bodi slovenska drama dramatična do vrelišča, neteatralna do askeze. Premišljal sem o tem, zjasnilo se mi ni. Prvi žarki so mi posijali, ko mi je Majcen razložil zmisel navedenega stavka. On pravi, da je tradicija slovenske drame v tem, izdelati melodijo. Cankarjeva «Lepa Vida», kakor tudi ostale njegove drame so mu poleg narodne pesmi izvor te tradicije. Preveč predrzno bi bilo, zdaj, ko še nimamo slovenske drame, pritrjevati ali zopet enostavno zametavati take trditve. Eno dejstvo stoji: da namreč bodoči slovenski dramatik ne bo delal po tem receptu, četudi bo ustvaril dramo, ki bo uresničila Majcnovo postavko. Drugo dejstvo je, da mora tudi melodija vreti iz srca, da poslušajoča duša drgeta ob vsaki besedi. Pri Cankarju je to resničta. Predstave Cankarjevih del so pokazale, da ni uspeh uprizoritve edinole zasluga igralcev, temveč je dramatičnost dejanja ter besede priklenila občinstvo. Saj se je govorilo po predstavah kakor o Shakespearju; Cankarja ne moreš ubiti. Kakor v teh dramah, tako živi tudi v narodni pesmi globoka dramatična dinamika bodisi v zunanjem ali notranjem dogajanju.

Če presodim pričujoče tri enodejanke po tem receptu, moram poudariti, da Majcen ni še dosegel, kar zahteva od drame sam. Kakor hitro se je po Kasiji podal na nevarne steze iskanja in hotenja, se njegove drame vsebolj približujejo novelam.

Vse imajo isto hibo. Dispozicija pogreša dramatičnosti; potem sledi ali modrovanje ali opisovanje miljeja in šele konec se dvigne do dramatične tvorčnosti. Tudi spretni, verzirani dialogi ne izpremenijo tega dejstva. Istotako pa se tudi boljše novela — kakršne bi bile te tri enodejanke — končuje v dramatični vznosenosti.

Priznati mu moram strogost pred samim seboj, globoko stremljenje in hotenje, dušo, že bolešno čutečo. Toda tistega temperamenta pogrešam, ki bi nam dal občutiti njegovo razgibanost. Nekam mrzle in hladne so njegove stvaritve — včasih zelo eksotične — izžarevajo le miselne zaključke osebnega doživetja.

«Zamorka» in «Hostnik» je dvoje anatomij njegovega pogleda v svet. Kakor da jih ni pisal poet, temveč je mislec postavil matematično formulo in neznanka v njej naj bi bilo dejstvo, da je pesimist sedanjega življenja pisal obe drami za Novi rod. Take, miselno ustvarjene produkte, gole vsake poezije, doleti usoda, da jih zrinejo prav kmalu v pozabljenje sočna, življenja polna dela. Kako prikroji pisatelj svoj zamislek za oder, je zanimiva baš «Zamorka». Ker se je sam ustrašil svojega konca, da bi ga pokazal občinstvu v vsej grozoti, predpiše, da ubije zamorka petrolejko, preden prične svoje živalsko pokončevanje otrok.

«Profesor Gradnik» je čuvstvenejše delo, toda vseeno brez dramatičnega dogajanja, kajti mož je mrtev prav za prav že v početku drame. Razen par krepkih, solnčnih potez, s katerimi je podana Kamila, ne zasledim v karakterizaciji nobene jasnosti. Če človek bere, si že še predstavlja, da se godi tam zadaj nekaj usodepolnega za Gradnikovo življenje; na odru pa bi modrovanje zabilisalo tudi to in bi nikakor ne prevzelo gledalca.

Resničnosti svojega zasnutka slovenske drame nam ni pokazal, pač pa potrđil, da ustvarja novelo, kadar piše dramo. Če je umetnik, kar vsi mislimo, bo našel svojo pot tudi preko teorij.

Juž Kozak.

Georges Rodenbach: Mrtvo mesto. Poslovenil Alojz Gradnik. V Ljubljani 1923. Založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

So doživetja trpljenja, ko ne veš, ali joka ponižani duh ali pa se vije neutešeno telo. Oboje je pač vzrok; to je tragika človeka, ki je — otrok duha! — zamenjal večnost s časovnostjo, duhovnost s snovnostjo, in si hoče žejo po brezkončnem utešiti z darovi, ki mu jih pričarujejo prividi.

Hugo Viane ni propadel, ker je morda neotolažljivo ljubil svojo ženo, temveč ker je «poznal nepojemajočo strast, nepretrgano vročico, komaj utešujoče poljube ... deset let te sreče ...», ker se je drznil prestaviti onostranost v carstvo, ki ga ustvarja samoljubni «jaz». Hugo Viane je nadpovprečnik — čredniki sploh ne morejo doživeti tragike, ki je usojena vsem med zemljo in nebom nihajočim — in ga odlikuje redka zmožnost, da prisluškuje utripanju nemih stvari, odkrivajoč vsepovsod tajne prelive, prehode in zveze med mrtvim in živim stvarstvom. Toda uprav v isti meri ima razvito animalnost, čeprav je raznežena in stopnjevana v prosojnost odlične in omotične čuvstvenosti, ki pa izvira pri njem povsem iz čutnosti.

Obadva pola Vianeove duševnosti najdeta odgovarjajoč in zedinjujoč ju element v «mrtvem mestu» Brugju, kjer Hugo — popolnoma prevzet in otrovan od pogubnih prividov lastne razvnete domišljije — zapečati mračno knjigo svojega življenja.

Delo «Bruges la morte» je proslavilo svojega mojstra daleč izven njegove domovine. V tem romanu je Rodenbach izklesal sijajen spomenik tihemu, zasanjanemu, v vekove davnin pogreznjenemu Brugju, ki je bil pesniku odsev, da, celo poosebljenje njega samega, glavni junak njegove umetnosti in njegovega trpkega, žalostno završenega življenja (Rodenbach, že od mladosti mračen, bolešno nežen in otožen, je postal žrtev polagoma naraščajoče blaznosti); toda ne samo Brugja, ta mojstrovina je tudi sijajen spomenik dekadentske poezije, vreden proizvodov ostalih fin-de-siècle-ovskih odličnikov, ki so umeli tako nedosežno oblikovati zvočne stavke in bolne ljubezni.

Taka pesnitev zahteva prevajalca, ki je sam pesnik, ki sam prisluškuje mrtvemu mestu svoje notranjosti, prelivajoč jo v tišino neba, vodâ in zvonjenja in sreča je, da se je lotil prevoda pesnik «Padajočih zvezd», čigar slovenitev je plod resničnega podoživljanja in tesnega zlitja z izvornikom. Primerjal sem prevod in original in sem bil vesel. Omenim naj tudi, da sem si ogledal nemško izdajo «Das tote Brügge», ki jo je oskrbel F. v. Oppeln-Bronikowski, toda kako zaostaja nemčitev za Gradnikovim prevodom! Slovenitelj je kolikor mogoče ohranil svojevrstnost izvornika ter zato marsikje izoblikoval slovenski stavek, čigar sestavi utegnejo premarljivi slovničarji oporekati, toda, uprav zato so taki stavki obogateni z nekim tujim čarom svežega, svobodnega razmaha. Mimogrede bi tudi pripomnil, da naj v sličnih slučajih — pri prevodih Tagorea, Claudela, Whitmana, D'Annunzia itd. — vsak slovenitelj prisluškuje le notranjemu ritmu duha, ki preveva delo, ter ga izkuša, ne glede na mrtvo slovniško shematičnost, upesniti nanovo in stvariteljsko preoblikovati v svojem jeziku. Malih pogrškov, hib in pegic, ki so morda tudi tiskovne napake, sploh ni vredno beležiti, pač pa bi izrazil obžalovanje, da ni prevajalec napisal kot predgovor ali dodatek kratkega očrta pisateljevega dejanja in nehanja, kar je zelo leposlovno vzgojnega pomena za občinstvo, ki bi se morda pozanimalo še za ostala Rodenbachova dela, kakor so «Pesmi», zbirka novel «Somračje», roman «Zvonar» i. dr. —

Založba pa bi naj pač oskrbela ličnejšo izdajo, saj mora biti zunanost knjige v lepem sorazmerju z nje vsebinsko vrednostjo, kar bi se dalo doseči

s skoro istimi stroški, a seveda z bolj izostrenim okusom, kajti tisk in papir — oprema sploh — pričajo, da smo v tem oziru še daleč za Nemci.

Miran Jarc.

France Bevk: Faraon. Izdala in založila Naša založba, Trst, 1922.

Vsaka črtica — potrto, žalostno srce, zastrto z žalnim pajčolanom. Kdo je Neznani, ki je ranil te mehke duše? Bevk ga je krstil za Faraona. Naziv egiptiškega kralja je simbol zverinstva, ki živi v človeku, ter ubija njega samega. Kadar zbesni, mori iz pohote, zdaj iz naslade, zdaj podzavestno, kakor da je zakon tega groznega demona: ubijanje. Kdaj bo rodila žena otroka, se vprašuje pisatelj, ki ubije zverino in odreši človeka v njem samem?

Žalost in trpljenje duš, ki jih je pomandral Faraon, čutiš in slutiš v teh slikah, ker je srce govorilo sreč. Zategadelj bo pisateljevo delo vsaj hipno za dovoljilo tudi rafiniranejših užikov vajene bralce. Dandanes se tako redko oglasi srce, iz katerega govori ta zemlja in človek o svojem trpljenju. Lesketajoče pene so silne, zamotani problemi v literarni produkciji sedmih suhih let, ki vladajo ta čas. Kaj hitro pa se razprše v nič, ker ni v njih votli notranjščini živega srca. Bevk pa je prisluškoval med ljudmi, trpljenje mu je seglo v dušo ter se izlilo na papir. Ne mamijo te skromne zgodbe in slike, ne vsiljejo se ti, toda resnično življenje diha vate. Izpričujejo pa, da jih je zasnovala in pisala lirična duša. Epične širine v izpeljavi ideje avtor ne pozna. Zadovoljen je, če rahlo ubere v tvojem srcu strune, ki so zvenele v njem, če čutiš idejo, ki jo hoče izraziti ter je v končnih poentah izrazit učence Cankarjev. Kar sem povedal, velja za njegove boljše stvari («Kako je bilo?», «Otrok», «Anuška»). Kajti v originalno zamišljenem okvirju so tudi izposojenke, bolj literarno, kakor življenjsko občutene.

Vkljub vsem tem vrlinam pa jim moram očitati nekako površnost v preživetju snovi. Tudi najboljše so sicer resnične, a vendar le priprava za nenapisano zgodbo. Naglavo v izražanju napol dozorelega občutja razodeva tudi jezik, ki ne išče nobene točnosti v izrazu, si pomaga z množico nakopičenih relativnih stavkov, se zadovoljuje le s približnimi pojmi za duševna dogajanja. In zato jih avtor ponižuje do feljtona.

Bevk ustvarja s čuvstvom in srcem. Oboje je. Toda premisli naj, da mu baš ta površnost in nekritična samozadovoljnost lahko zastupita žilo prave umetniške tyornosti.

Juš Kozak.

Miloš Gjurić: Filosofija panhumanizma. (Konec.)

Še s tretjim odstavkom, ki nosi ta že oguljeni naslov: obrtanje vrednosti (Umwertung der Werte) dospel avtor v sredi knjige k svoji glavni točki: razpravi o državi bodočnosti. Tukaj je njegova zvezda vodnica druga gori imenovana razprava Guyaujeva: L'irreligion de l'avenir, étude sociologique. «Na tablicama novog čovečanstva treba da se vidi slava i našeg potpisa.» Prej je pa treba izvršiti revizijo tega, kar se je do sedaj zvalo nacionalizem. V naših razmerah zadobi, po avtorju, narodni problem tole obliko. Po osvobojenju je naš nacionalizem, ki je značil v robstvu ohranitev golega življenja napram zlim nakanam inorodnih držav, dovršil in izpolnil svoje poslanstvo (str. 53.). Nacionalna zavest, kot je danes med nami organizirana, mora postati osnova za dragocenejšo, bogatejšo obliko našega življenja, mora postati orodje za doseganje daljnjih višjih idealov, individualnih, socialnih in kulturnih. Organiziranje občee človeške zavesti je odslej stavljeni cilj. Mednarodna borba za moč mora postati mednarodno delo za kulturo, na mesto bojnega načela mora stopiti tekmovalno

načelo. Krvave metode prejšnje politike morajo izginiti, človeško življenje in njega pridobitve postajajo vse dražje. Zavladati mora nad svetom vsečloveška simpatija, «ekumenska ljubav», «kozmična milost» kot etičnosocijološki substrat našega novega nastrojstva. Vidni izraz tega preobrata v človeški duševnosti bo Ekumenski Savez Demokratskih Republika ali Federacija Planeta ali kaj sličnega. V taki državni tvorbi bodo tudi pravice manjših narodov zasigurane mnogo bolje kot na hinavskih «mirovnih konferencah». In kot Nietzschejev Zaratustra, ki zapušča mrtvega igralca, «se odričemo svih mrtvih pratilaca, lešina uskoga patriotizma i naivnoga nacionalizma i uzimamo pratioce žive, visoka kulturna merila i svečovečanski osečaj». Ako bi se avtor iz svoje zračne palače, v kateri kraljuje nedostopen, blagovolil ozreti širom sveta in po mejah domovine, bi mogoče odkril, da čakajo človeštvo, zlasti pa naš narod, še nujnejše in neposrednejše naloge kot snovanje svetske države. Zlasti bi bilo, kar se tiče nas, nespametno, prepustiti odločbo o naših željah, inorodcem. Najlepše je še vedno, če vzame narod sam svojo usodo v čvrste roke. Omenimo še na kratko, da povede avtorja, oziroma Guyaua, Ikarski polet iznad našega planeta do «interstelarne svesti».

Tudi v kulturnem delu znači Guyaujev program, ki nam ga tolmači Gjurić, popolno pretrganost s preteklostjo, obsodbo in opuščanje idealov, ki so redili in rede preteklo in sedanjo generacijo. Na srečo pa stavi avtor tudi tukaj svoje nauke bolj kot cilj bodočnosti in ne kot normo sedanjosti. Pregledujoč sedanji kulturni položaj avtor ne odkrije niti ene stilizacije življenja, katera ni «poptmetena» in ki je ne bi bilo treba izmenjati (Nove orientacije). «Valja stvarati novu aksiologiju, kao ekvivalent aksiologiji, koje nestaje. Pri tome, iznad svih sukoba, znad prolaznih trenutaka i razlika svih vremena, treba da se shvata najplémentitija i najveća stvar: misao čoveka, izmirenje čoveka sa čovekom. Realnost današnjega položaja mora obseči planete, da se izvede s singularnim, vsečloveškim ekumenskim članom individualna, socijalna in politična obnova zemlje. Naš Bog mora postati Bog vsega človeštva; nacionalni «kumirji» morajo izginiti kot so izginili svetopisemski maliki. Naša prava nacionalnost je človeštvo. Blagostanje individua bodi skrb vsega človeštva. «Od zadovoljstva i bóla Englezova zatreperiće duša Srbinova» (tudi narobe bo res, ako smemo verjeti avtorju). — Občan ekumenske države bo vsečlovek (peti odstavek); zamisel Velimirovićeva dobiva jasnejše konture. A kdo bo dovedel in utrdil njegovo kraljestvo? «Sve žudnije se očekuje zoronosac taj koji će se roditi iz krvave pene mora slovenskoga. On će doneti novu religiju, koja će oterati lažne bogove i koja će naseliti opustela nebesa. S nevidenom strašću Sloveni traže bogove svoje.» In Gjurić pripominja, kako je živela v raznih oblikah med Slovani ideja vsečloveka od Dostojevskega do Masaryka. A ne samo Slovani, vsi misleci sveta mu pripravljajo pot. Človeštvo je na tem, da si z lastno silo utre pot do končnega odrešenja. Ta vsečlovek bo sprejel in vsrkal vase vse, kar je človeštvo doseglo in našlo dobrega, lepega in resničnega: sve ulazi u čoveka i u sve to ulazi čovek, da izađe kao svečovek, da, kao celina i jedinstvo duha čovekova, iznese najživotniji život, ispeva najlepšu lepoto, isprede najfilozofijskiju filozofiju i zasnuje najpravedniju pravdu. Nehote sem se pri teh akademskih tiradah spomnil Mefistofelovih besed Faustu, ko si ta zaželi «človeštva krono»:

Setz' dir Perücken auf von Millionen Locken,
Setz' Deinen Fuß auf ellenhohe Socken,
Du bleibst doch immer, was du bist!

Tako smo dospemili Gjurića do zadnjega odstavka: do Propilej novog stvaranja. «Vreme je došlo, da i Srbin ude u plan Kozmosa i da pokuša na dveri večnosti. Izvojevana nacionalna sloboda ima da bude most preko kojega se ide u zemlju svečoveka.»

Toda zavedajmo se, nas opominja konec, da se kulturni ideali ne dajo uresničiti brez pomoči časa; ostankov robstva ne more iznenada odpihati kakšen veter in mraka neznanja razsvetliti nenaden zasvit, temveč da ga more prozdreti polagoma vstajajoča zarja. Toda vse glavne pogoje imamo, da damo kulturne vrednote, ki morejo vstopiti kot stvarjajoč element sui generis v krog obče kulture. —

Tako nam dovoljuje knjiga vpogled v dušne krize, ki jih doživlja naša inteligenca. Povsod dvojno lice; vse negotovo, labilno, v razkroju. Pred našimi očmi se tako rekoč pretvarja duševno nastrojstvo avtorja iz srbskega nacijonalizma v jugoslovanstvo, odtod v utopistični panhumanizem; iz občudovalca nevenljivih vojnih del postane glasnik večnega miru; nietzschejanska neusmiljenost izzveni v evangelij večne in splošne ljubezni. To je en vzgled za mnoge primere. Mogoče se res dvigne iz tega papirnatega morja modrec, da nas geometrično more osvesti o naših nalogah in o našem poklicu.

J. Kelemina.

Kronika.

Lajovičeva skladba «Psalm 41. in 42.» za veliki orkester, tenor-solo in mešani zbor, izvajana dne 7. maja t. l. v dvorani «Union». — Lajovičev «Psalm» je vse skozi zanimiva skladba. Zanimivo je že dejstvo, da leže med besedami in toni te skladbe tisočletja časovne razdalje. Kakšno presenečenje bi se nas polastilo, ko bi mogli slišati te besede tedaj, ko jih je psalmist v prvič zapel ter jih primerjati s tem, kakor jih je uglasbil Lajovic. Razlika bi bila gotovo ogromna in bi nas vrgla v celo morje zagonetnih vprašanj.

Iz zgodovinskih podatkov vemo, da so psalmi religiozne pesmi, v katerih človeška duša proslavlja svojega neviđnega Boga ali pa se pogovarja z njim o svoji sreči — nesreči, veselju — žalosti in se zateka k njemu v stiskah in težavah. Bržkone so imeli vsi stari kulturni narodi svoje psalme, ki so se izgubili in izginili ali istočasno ali kmalu potem, ko je propadel narod ali ko je ugasnila njih vera. Nam znani psalmi so večinoma semitskega izvora, produkt židovskega enobožanskega kulta, in so bili zaradi svojih globokih misli in svoje pesniške lepote sprejeti tudi v krščanski kult. In res, še danes, najsi jih presojava s strogim kritičnim očesom, najdemo v njih obilo nevenljive notranje lepote in globokoumnih resnic.

Razumljivo je tedaj, da so resni komponisti od nekdaj radi posegali v to zakladnico in skušali lepoto psalmov stopnjevati z lepoto glasbe. Tako so komponirali psalme skladatelji Palestrina, Orlando Lasso, Allegri, H. Schütze (1585. do 1672.), Ben. Marcello (1686. do 1739.), Haendl, Mendelssohn, Liszt, Dvořák i. dr.

Način komponiranja psalmov je bil v različnih časih zelo različen: komponirali in proizvajali so se antifonsko in rezponzorijsko¹, mnogoglasno (za 16, 24

¹ Antifonsko petje sta proizvajala dva zbora à capella, ki sta se pri prepevanju psalmov vrstila: prvi zbor je pel prvo kitico, drugi drugo, tretjo

in še več glasov), solistično s spremljevanjem najrazličnejših instrumentalnih skupin, v cerkvenem ali koncertnem stilu, v zadnjem času pa prevladuje komponiranje za zbor, soli in orkester, kar daje psalmu obliko in značaj kantate, ki ga je (največ po zaslugi Liszta) tako rekoč zmodernizirala.

Temu načinu najbolje odgovarja način, s katerim je Lajovic uglasbil svoj psalm, četudi se ne more reči, da bi ga bil komponiral po kakem vzoru. Nasprotno: Lajovičev psalm je komponiran popolnoma samostojno in ta samostojnost se vidi tudi tam, kjer bi se zdelo, da Lajovic sledi nekim vzorom. Tako je n. pr. Lajovic tekst razdelil responzorijsko, t. j. med solista in zbor, toda ne po kiticah, marveč po vsebini, razlikujoč pri tem mišljenje in čuvstvovanje poedinca od mišljenja in čuvstvovanja množice, in kjer daje mišljenje poedinca prepevati zboru, dela to zato, ker čuti estetično potrebo, dati dotičnim besedam mogočnejši, veličastnejši izraz. Na tem mestu ne morem Lajovičevega komponiranja karakterizirati bolje, kakor da rečem: Lajovic ustvarja umetniško svobodno, zasledujoč pri tem mestoma realno, mestoma idealno logiko kakor v vokalnem, tako tudi v instrumentalnem zmislu. Tako je n. pr. tenorskemu solu predpisal na enem mestu melodijozno kantileno, na drugem pa ga pustil tako rekoč le recitirati, zboru je prisodil enkrat homofonsko, drugič kontrapunktično partijo — kakor mu je pač diktiral kompozitorski instinkt — muzikalni daimonion, bi rekel Sokrates.

V orkestralni del «Psalm» je položil Lajovic težišče cele skladbe. Njegov orkester se poslužuje tako rekoč vseh doslej znanih zvočnih sredstev, giblje se in zveni sinfonično, toda ne v absolutnem, klasičnem zmislu, marveč v zmislu in značaju moderne sinfonične pesnitve, oziroma slike. Lajovičev orkester mestoma podpira, mestoma povzdiguje, mestoma samostojno razvija in slika pesniško vsebino teksta, mestoma dostavlja lastne (avtorjeve) domisleke. S tem se njegov «Psalm» močno razlikuje od kantate starejšega stila, ki je očitno protežirala vokalno glasbo (večkrat na škodo umotvora), in se močno bliža umetniškemu naziranju, ki ga je v svojih delih (tudi psalmih) uveljavljal Liszt. S tem seveda nikakor ni rečeno, da ima Lajovičev «Psalm» Lisztov stil, kajti ne samo dvoje, ampak celo več umetnikov ima lahko in pogostoma enako umetniško naziranje, dočim je stilizacija njih umotvorov zelo različna. Lajovičev stil pa ima več kot dovolj tipično osebnih znakov. Najtipičnejši znak njegove tvorbe je lirika, ki jo najdeš tako rekoč v vseh njegovih umotvorih in ki prevladuje tudi v «Psalmu».

Po mojem mnenju je Lajovičev «Psalm» lirična sinfonična pesnitev, v katero je avtor vpletel Davidov psalm deloma zaradi tega, ker mu je vsebina teksta osebno ugajala (tenor solo), deloma zato, ker je potreboval množino človeških glasov za izražanje poleta polnih misli (zbor), deloma iz hvaležnosti, da ga je tekst k tej pesnitvi inspiriral (orkester). Na vsak način je v skladbi več, nego lepi, z bogatimi sredstvi uglasbeni tekst.

kitico je pel zopet prvi, četrto drugi itd. To pa iz tehničnih ozirov: da se pevci preveč ne utrudijo. Skupno sta zbora pela le redkoma, po navadi le ob sklepu skladbe, t. j. pri zadnji kitici. Na podoben način se je proizvajalo responzorijsko petje, samo s to razliko, da je eno kitico pel solist (po navadi duhovnik), drugo kitico pa zbor itd.

(Opomba pis.)

Vse delo dokazuje, da je Lajovičeva umetniška potencia zmožna ustvariti velike, pomembne umetnine, in zato bi bilo najbolje, če bi se umetnosti popolnoma posvetil. Resno sodim, da bi država kulturnemu razvoju mnogo koristila, ako bi sodnika Lajovica na pameten in pravičen način obsodila na dosmrtno — komponiranje...

Kar se proizvajanja tiče, treba priznati, da se je dirigent Niko Štritof z veliko vneto in vsestransko potrudil za dostojno naštudiranje «Psalma»; treba konstatirati, da je moral pri tem premagati obilo težkoč, tudi takih, ki bi jih ne bilo treba, ako bi vsak, kdor le more, pomagal po svojih močeh. Poleg Šritofa gre zasluga za dostojno reprodukcijo «Psalma» tudi opernemu pevcu Šimencu, ki je pel precej težko in naporno partijo tenorskega sola, pevskega zboru Glasbene Matice, ki je, polnoštevilno zastopan, imenitno povzdignil grandiozna mesta, in končno v veliki meri tudi orkestru, ki je na svojih tleh nosil teže vse te zanimive tonovske zgradbe.

Celotni vtis skladbe vzbuja v meni slutnjo, da se s tem «Psalmom» pričinja doba novega, zelo resnega stremjenja, ki dvigne slovensko glasbo visoko nad njen dosedanji nivo. Dal Bog, da se ne motim!

*

Samo enega mi je žal: Delo, kakor je Lajovičev «Psalma», bi moralo slišati več občinstva, nego ga unijonska dvorana zavzame pri enkratni prireditvi. Vrhu tega je delo tako komplicirano, da celo uho izobraženega glasbenika ne doume naenkrat vseh misli, iz katerih je sestavljeno: tako delo je treba slišati večkrat, ako ga hočemo popolnoma razumeti. Zato se mi zdi čisto naravno in pametno, da se tako delo večkrat ponovi. Na to pa, kakor vidim, ni misliti. In to je škoda, res škoda. Saj se umetniško pomembna opera ali drama tudi v Ljubljani ponovi po večkrat. Zakaj se ne ponovi torej tudi lepo, pomembno koncertno delo, posebno ker je že naštudirano in bi bili radi tega pri repizi stroški manjši? Tu je vsekakor treba nekaj ukreniti... Kajti bilo bi res pretragično, da bi se resna, umetniško polnovredna dela slovenskih umetnikov ne mogla ponavljati, dočim se večer za večerom polnijo dvorane kinematografov pri najabotnejšem ničvrednem kiču! J. M.

Iz koncertne dvorane. V letošnji sezoni smo imeli v Ljubljani priliko slišati par lepih in zelo pomembnih koncertov, izmed katerih, kar se tiče umetniške reprodukcije, gotovo spada na prvo mesto vrsta klavirskih prireditev, posebno pa koncert slavne francoske pianistke Blanche Selve, na katerem je ta čudovita umetnica igrala tipična dela stare in nove francoske klavirske literature (Rameau, Couperin, Dagincourt, Gabriel Fauré, Vincent d'Indy, Albert Roussel, Deodat de Sévèrac, Maurice Ravel, Claude Debussy in César Franck). Takih koncertov in lepše klavirske igre najbrže Ljubljana še nikdar ni slišala. Blanche Selva ni virtuoziinja v navadnem pomenu besede. Mnogo več! Fenomen je, ki ume iz klavirja izvablja zvoke najpristnejše, najidealnejše muzikalnosti. Rekel bi, da je Blanche Selva posebljena muzikalnost, muzikalnost, ki se izraža s pomočjo klavirja, ki ga ovladuje na čudovit način z neverjetno spretnostjo. Najbolj občudovanja vredno pa je, da njen klavir vedno poje, in sicer ne le v nežnih, sladkih kantilenah, marveč tudi v največjem razburkanju tonovskega valovanja. Kaj takega se sploh ne dá popisati z besedo! To je treba slišati in občutiti. Rad priznam, da take idealne igre še nikoli prej nisem slišal, in slišal

sem vendar že celo vrsto izbornih klaviristov in klaviristinj, med njimi tudi slavno Terezo Carreño. Žal, da je bil koncert Blanche Selve razmeroma le pičlo obiskan.

Drugi klavirski koncerti so bili predvsem radosten dokaz napredka, ki ga je slovenska glasba na inštrumentalnem polju že dosegla, in lahko rečem, da so v tej smeri klaviristi dosegli največ. Tu mora tudi strog opazovalec priznati, da ima opraviti z resno umetnostjo, ki se kot taka lahko reprezentira ne le v ožjem domačem krogu, marveč tudi drugod, kjer so tradicije globokejšje in zahteve večje. Eden takih reprezentantov klavirske umetnosti je Anton Trost, ki ga javno mnenje smatra za najboljšega slovenskega pianista, in ki je letos tekom dveh mesecev nastopil v Ljubljani trikrat: prvič na II. sinfoničnem koncertu Zveze godbenikov, kjer je igral Čajkovskega b-moll-koncert z orkestrom, ki ga je dirigiral Niko Štritof, drugič na XII. sinfoničnem koncertu orkestra Dravske divizijske oblasti, kjer je igral Lisztov Es-dur-koncert z orkestrom, ki ga je dirigiral dr. Jos. Čerin, in tretjič na izključno klavirskem koncertu, ki ga je priredil s svojo soprogo v dvorani Filharmonične družbe, in na katerem je (poleg Škerjančevih malenkosti) igral Chopinovo b-moll-sonato ter Musorgskega «Razstavo slik».

Na vseh teh koncertih smo imeli priliko opazovati vrline njegove igre, in na podlagi vtisov, ki jih je njegova igra ostavila, sodim sledeče: Anton Trost ume izmed vseh slovenskih pianistov najboljše podčrtavati energijo glasbene misli in s tem seveda obenem tudi močno pomožno sredstvo energije — ritmiko. Njegov forte včasih naravnost grmi in njegove ritmične fraze so včasih tako precizne in rezke, kakor bi jih sekal s težko, ostro sabljo. To je po mojem mnenju deloma umestno, deloma opravičljivo le z ozirom na umetnikov temperament, čigar navdušenje nadkriljuje estetično umerjenost. Navdušiti pa se zna Trost z vso strastno elementarnostjo. To daje tudi vsi njegovi igri nekak izrecno moški, tako rekoč junaški značaj — (o junakih pa je znano, da se poredkoma vdajajo mehkeemu, sladkemu čuvstvanju) — in to je vzrok, da pride lirika pri Trostu v pošteb žele na drugem, podrejenem mestu.

Popolnoma drugačen je umetniški značaj Cirila Ličarja, ki je koncertiral v dvorani Filharmonične družbe. Na sporedu (ki ga je absolviral sam) je imel Schumannovo «Kreisleriano», Glazunove variacije na rusko temo, štiri klavirske skladbe od Milojevića («Bojerka», «Maro Resavkinjo», «Na djedovoj njivi», «Razbolelo se belo Done») in dve klavirski skladbi od Smetane («V Čechách» in «Slavnost českých sedláků»).

Glavni znak Ličarjeve igre je gladka zaokroženost, s katero obdaja skoraj vse skladbe, ki jih predava; v tem se njegova igra močno razlikuje od Trostove: Ličar očitno ljubi okrogle in delikatno cizelirane kantilene ter vase se prelivajoče harmonije, dočim Trost s slastjo riše ostre muzikalne konture in posušarja preciznost ritmov. V tem zmislu ne morem bolje označiti razlike med njima, kakor če pravim: Ličar je zmožen igrati Mozarta boljše nego Trost, Trost pa je zmožen igrati Beethovna boljše nego Ličar. To pravim seveda le kot primer, s katero hočem označiti razliko med tema dvema umetnikoma — kajti niti Ličarja niti Trosta nisem slišal igrati kaj od Mozarta ali Beethovna. Toda mislim, da bi tudi realna preizkušnja potrdila to moje mnenje.

O tehniki obeh se mi ne zdi važno govoriti, ker je tehnična spretnost predpogoj za vse reproduktivne umetnike, produktivni pa se morajo z njo boriti

pri ustvarjanju vsakega dela. Pripominjam samo, da je Ličar v zadnjem času v tehniki zelo napredoval, tako da ne zaostaja za Trostom. Omenjena razlika med njima pa ostanče najbrže za vedno. Ako bi se ta razlika dala združiti in vrline obeh prečiti v enega umetnika, potem bi morda Slovenci imeli svojega Liszta, vsaj kot pianista, če ne drugače.¹

N. b. Simpatičen vtis je napravil tudi koncert pianistke Marije Švajger je v e. Igrala je «Preludij, koral in fuga» od Césarja Francka, Novákovo balado «Manfred», Chopinovo h-moll-sonato in tri «Češke ples» od Smetane. Njena igra je umerjeno izrazita, dobro občutena in na lirčnih mestih napojena z ženskim sentimentom. Zato je najbolje igrala Chopina. —

Med lepo uspele koncerte je treba uvrstiti tudi pevski večer opernega tenorista Marcela Sowilškega, ki je izorno zapel vrsto pesmi in opernih arij. Spremljal ga je na klavirju prof. Ruč in sicer jako muzikalno in stilu primerno. —

III. sinfonični koncert Zveze godbenikov je vseboval štiri skladbe R. Wagnerja (ouvertura k op. «Večni mornar», «Čar velikega petka», «Siegfriedova idila» in predigra in Isoldina smrt iz Tristana), suite iz pravljice «Raduz in Mahulena» J. Suka, in «Italijanski capriccio» Čajkovskega. Suka in Čajkovskega je dirigiral ravnatelj opere F. Rukavina, Wagnerja kapelnik L. Matačič. Spored je bil precej dobro naštudiran in je na nekaterih mestih prav zadovoljil, zlasti v Sukovi skladbi, ki je bila menda za ljubljansko občinstvo novum; samo v narodnem češkem plesu (polki) bi moral biti tempo mestoma hitrejši in žalost izražajoči stavek bi bilo treba napolniti z večjo, skrivnostno zvenco otožnostjo. Odločno pa ne soglašam z načinom, s katerim je bil podan Čajkovskega «Italijanski capriccio». To skladbo bi bilo najbolje pustiti pri miru, ali pa jo zvokovno tako idealizirati, da ne zapusti neprijetnega, na trivijalnost spominjajočega vtisa. Dirigent je v tem zmislu najnevarnejša mesta naravnost podčrtal in s tem (vsaj meni) sugeriral vtis, da poslušam navadni «šlager». V takih slučajih mora biti dirigent zelo previden in estetično kritičen. — Matačič je s svojim Wagnerjem vnovič potrdil svojo ljubezen do teatralne glasbe, kar je čisto na mestu — v operi. Toda za koncerte je na vsak način absolutno sinfonična glasba primernejša. Prav toplo priporočam Zvezi godbenikov, da to vprašanje premotri in svoje koncertno delovanje postavi na pravo podlago. — J. M.

¹ Liszt je bil namreč velika, vseumetniško naobražena, idealna duša. Vrh tega gentleman, kot mu ga ni para: Koncertiral je nešteto krat v najrazličnejše dobrodelne namene, podpiral je moralno in gmotno (včasih prav kavalirsko) celo vrsto sodobnih umetnikov, propagiral njih dela, pisal o njih članke v najbolj čislanih časopisih (o svojih delih pa ni napisal niti črtice), vsakemu je rad ustregel, kar pa je obljubil, je vedno tudi storil. «Obljubiti in storiti smatram za isto,» je baje rekel nekoč. Kot najčistejši idealist je plamtel tudi za resnico, ki jo je znal zagovarjati z nenavadno nobleso. «Kar je rekel Gospod Jezus in Liszt, je resnica!», je vzkliknil nekoč Dvořák v pogovoru o njem... Tudi Slovenci bi potrebovali takega Liszta! (Opomba pis.)

Bibliografija.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Beg Ante, Naše gobe. Navodilo za spoznavanje užitnih in strupenih gob. (S 75 barvnimi tabelami.) Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1923. 64 str. + slike. Cena vez. 100 Din. (Znanstvene knjižnice 5. zvezek.)

Begović Milan, Nasmijana srca. Zagreb. Književni Jug. 1923. 165 str.

Bonsels Waldemar, Prigode čebelice Maje. Roman za devo. Poslovenil Vladimir Levstik. Ljubljana. Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1913. 105 str.

Coster de, Charles, Ulenspiegel in Lam Dobrin, junaka-veseljaka iz dežele Flandrske. Poslovenila Oton Župančič in Anton Debeljak. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1923. 558 str. Cena broš. 63 Din, vez. 73 Din s poštnino vred.

Čitanka, ilustrovaná, za izredne osnovne šole. Uredil Vilko Mazi. Ljubljana. Kr. zaloga šolskih knjig in učil. 1923. 147 str. Cena vez. 13 Din, broš. 11 Din.

Erjavec Fran, Slovenci. Zemljepisni, zgodovinski, politični, kulturni, gospodarski in socialni pregled. Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1923. 259 str. Cena vez. 60 Din. (Znanstvene knjižnice 6. zvezek.)

Geijerstam Gustav, Tora. Roman. Prevela Josipa Radošević. Zagreb. Moderna knjižnica, svez. 72. 1923. 134 str. Cena broš. 15 Din.

Humek M., Praktični sadjar. Zbirka najvažnejših sadjarskih nauk, pojasnjena s 24 barvnimi prilogami in 92 slikami v tekstu. Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1923. 409 str. + kazalo. Cena vez. 120 Din.

* **Ivić Aleksa**, Rodoslovne tablice srpskih dinastija i vlastele. Drugo izdanje. Beograd. S. B. Cvijanović. 1923. 9 str. + 14 rodovnikov.

Kovačić Maks, Naš boj za lastno državo. Maribor. Sokolska župa v Mariboru. 1923. 36 str. Cena 2 Din.

Mesarić Ka., Tragigroteske. Zagreb. Naklada Reflektor knjiga 3. 1923. 31 str.

Melik Anton, Jugoslavija. (Zemljepisni pregled. II. del, 2. snopič.) Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1923. 225 str. Cena 25 Din, s poštnino vred 26-50 Din.

* **Nedeljković Dušan**, Orientacije saznavanja. Ulaz u teoriju saznavanja. Skoplje. Gj. Zekmaković et drug. 1923. 63 str.

* **Njegoš Petar Petrović**, Gorski vijenac. Osmo izdanje s komentarom Milana Rešetara. Beograd. S. B. Cvijanović. 1923. LIX + 175 str. Cena 20 Din.

Ogrin Franjo, Slike iz Belokrajine. Ljubljana. Zvezna tiskarna. 1922. 79 str.

Seliškar Tone, Trbovlje. Ljubljana. Slovenska socijalna matica. 1923. 64 str. Cena broš. 12 Din, vez. 17 Din.

Stalež šolstva in učiteljstva v Sloveniji. 1923. Sestavil in izdal višji šolski svet v Ljubljani. Učiteljska tiskarna. 1923. 217 str.

Südslawien, Königreich der Serben, Kroaten und Slowenen. Herausgegeben von Hermann Wendel. Frankfurt am Main. Frankfurter Messamt. 1923. 92 str. (Schriften des Frankfurter Messamtes, Heft 10.)

Štolba Josip, Stari grehi. Veseloigra v treh dejanjih. Iz češčine preložil Fran Govekar. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1923. 78 str. Cena 7 Din, po pošti 75 para več. (Zbirka gledaliških iger «Oder».)

Thoma Ludvik, Lokalna železnica. Komedia v treh dejanjih. Prevel: Inko. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1923. 84 str. Cena s poštnino vred 13-50 Din. (Zbirka gledaliških iger «Oder».)

Vidovdan, glasilo jugosl. napredne omladine. Št. 1. Leto II. Glavni urednik Dolfe Schauer, odgovorni urednik Stane Rapè. Ljubljana. Konzorcij «Vidovdan». 1923. 20 str. Prva številka stane za dijake 3 Din, za ostale 4 Din. (Izhaja mesečno vsakega 15., razen julija in avgusta.)

NAJNOVEJŠE KNJIGE TISKOVNE ZADRUGE

v Ljubljani, Prešernova ul. 54.

Coster-Debeljak: Til Ulenspiegel.

Roman. Str. 551. — Vez. 70 Din, broš. 60 Din, po pošti 3 Din več.

Ivan Lah: Angelin Hidar.

Starokorotanska povest. Ilustriral Šubic. Vez. 32 Din, po pošti 1:50 Din več.

Ant. Melik: Jugoslavija. II. del.

Opis pokrajn. Str. 527. Z zemljevidom Jugoslavije. Vez na finem papirju 65 Din, broš. na slabšem papirju 50 Din, po pošti 2 Din več.

Petrovič-Pugelj: Ploha. Veseloigra.

Broš. 11 Din, po pošti 75 p več.

Milčinski: Zgodbe kraljev. Marka.

Ilustrirano. V. 18 Din, po pošti 1 Din več.

Andrejev-Vidmar: Povest o sedmih

obešenih. Vez. 22 Din, broš. 16 Din, po pošti 1:50 Din več.

Shakespeare-Župančič: Othello.

Vez. 29, br. 23 Din, po pošti 1:25 Din več.

Ivan Pregelj: Azazel. Žaloigra.

Vez. 28, broš. 22 Din, po pošti 1 Din več.

Jurčič, III. zv. Uredil dr. Prijatelj.

Broš. 36 Din, po pošti 2:50 Din več.

Hobhouse-Ogris: Liberalizem.

Broš. 30 Din, po pošti 1:50 Din več.

Ibsen-Mole: Gospa z morja.

Vez. 24, br. 18 Din, po pošti 1:50 Din več.

Sienkiewicz-Mole: Z ognjem in mečem. V snopičih, do sedaj 5.

Snopič s poštalno vred 9 Din.

Pokojninsko zavarovanje nameščencev.

Broš. 16 Din, po pošti 1 Din več.

ADRIJA

drogerija / fotomanufaktura / parfumerija

Droge, kemikalije, toaletne
in fotografske potrebščine, bolniško
oskrbna sredstva. Kemikalije za kmetovalce,
za izdelovanje usnja in za druge
obrti. Barve za živila.

Ljubljana, Šelenburgova ul. 5, naspr. gl. pošte

Simon Kunčič

izdelovatelj sodavice

Ljubljana, Sv. Petra c. 45

se najljubše priporoča

p. n. občinstvu

Hipotekarna banka jugoslov. hranilnic

(prej Kranjska deželna banka)

Šelenburgova ulica LJUBLJANA Šelenburgova ulica

IZVRŠUJE vse bančne posle, kupuje in pro-
daja devize, valute in efekte

SPREJEMA vloge na knjižice in na tekoči račun
proti najugodnejšemu obrestovanju

DAJE vsakovrstne kredite in predujme ter hipo-
tekarna in komunalna posojila

Manufakturna veletrgovina

Kedžet & Koritnik

v Ljubljani

Frančiškanska ulica števil. 4

Brzjavni: Kedžet — Telefon 75

THE REX CO.

Ljubljana, Gradišče 10

Telefon 268

*Pisalni, razmnoževalni in ko-
pirni stroji. — Vse pisarniške
potrebščine po najnižjih cenah*

Ljubljanska kreditna banka

v Ljubljani

Delniška glavnica: 20,000.000 Din

Rezervni zakladi okoli: 18,000.000 Din

Obrestuje vloge v tekočem računu in na knjižice najugodneje.

Kupuje in prodaja devize, valute in efekte vseh vrst. Eskontuje in vnovčuje menice in device na tu- in inozemska mesta.

Sprejema vsa borzna naročila na tu- in inozemske borze in jih izvršuje najugodneje.

Daje vsakovrstne predjeme na blago, efekte itd.

Dovoljuje vsakovrstne kredite pod najugodnejšimi pogoji.

Daje informacije o vseh v bančno stroko spadajočih zadevah.

Naslov brzojavkam: Banka Ljubljana. -- Telefon štev. 261 in 413.

Račun pri čekovnem zavodu v Ljubljani štev. 10.509.

PODRUŽNICE:

BREŽICE, CELJE, GORICA, KRANJ, MARIBOR, METKOVIĆ,
NOVI SAD, PTUJ, SARAJEVO, SPLIT, TRST.